

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ВІСНИК

**Донбаської національної академії
будівництва і архітектури**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Видається з грудня 1995 року
Виходить 8 разів на рік

Випуск 2015-4(114)

**НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ
ДОСЯГНЕННЯ СТУДЕНТІВ
БУДІВЕЛЬНО-АРХІТЕКТУРНОЇ ГАЛУЗІ**

Макіївка 2015

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ВЕСТНИК

**Донбасской национальной академии
строительства и архитектуры**

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Издается с декабря 1995 года

Выходит 8 раз в год

Выпуск 2015-4(114)

**НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЕ
ДОСТИЖЕНИЯ СТУДЕНТОВ
СТРОИТЕЛЬНО-АРХИТЕКТУРНОЙ
ОТРАСЛИ**

Макеевка 2015

Засновник і видавець

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 9643

видано 02 березня 2005 року Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Автори надрукованих матеріалів несуть відповідальність за вірогідність наведених відомостей, точність даних за цитованою літературою і за використання в статтях даних, що не підлягають відкритій публікації.

У випадку використання матеріалів посилання на «Вісник ДонНАБА» є обов'язковим.

Друкується за рішенням вченої ради
Донбаської національної академії будівництва і архітектури
Протокол № 8 від 29.06.2015

Редакційна колегія:

Горохов Є. В., д. т. н., професор (головний редактор);

Мущанов В. П., д. т. н., професор (відповідальний редактор);

Зайченко М. М., д. т. н., професор (відповідальний редактор випуску);

Рожков В. С., к. т. н., доцент (відповідальний секретар випуску);

Братчун В. І., д. т. н., професор;

Губанов В. В., д. т. н., професор;

Корсун В. І., д. т. н., професор.

Лук'янов О. В., д. т. н., професор;

Бенаї Х. А., д. арх., професор;

Бумага О. Д., к. т. н., доцент;

Яркова Н. І., к. е. н., доцент.

Коректори Л. М. Лещенко, О. В. Гнєздилова
Програмне забезпечення С. В. Гавенко
Комп'ютерне верстання Є. А. Солодкова

Підписано до друку 20.07.2015 Формат 60х84 1/8. Папір багатофункціональний офісний.
Друк різнографічний. Умов. друк. арк. 6,87 Тираж 300 прим. Заказ 140-15

Адреса редакції і видавця

Україна, 86123, Донецька область, м. Макіївка, вул. Державіна, 2,
Донбаська національна академія будівництва і архітектури
Телефони: (0622) 90-29-38; (0623) 22-20-51, (0623) 22-24-67
Тел/факс: (0623) 22-06-16, E-mail: vestnik@donnasa.ru,
http://donnasa.ru/ru/publishing_house/vestnik

Постановою Президії ВАК України від 06.11.2014 р. № 1279 журнал внесено до переліку
наукових фахових видань із технічних наук та архітектури

Надруковано у поліграфічному центрі ДонНАБА
86123, Донецька область, м. Макіївка, вул. Державіна, 2

Основатель и издатель

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
КВ № 9643 выдано 2 марта 2005 Государственным комитетом телевидения и радиовещания
Украины

Авторы опубликованных материалов несут ответственность за достоверность приведенных сведений, точность данных по цитируемой литературе и за использование в статьях данных, не подлежащих открытой публикации.

В случае использования материалов ссылка на «Вестник ДонНАСА» является обязательной.

Печатается по решению ученого совета
Донбасской национальной академии строительства и архитектуры
Протокол № 8 від 29.06.2015

Редакционная коллегия:

Горохов Е. В., д. т. н., профессор (главный редактор);
Мущанов В. Ф., д. т. н., профессор (ответственный редактор);
Зайченко Н. М., д. т. н., профессор (ответственный редактор выпуска);
Рожков В. С., к. т. н., доцент (ответственный секретарь выпуска);
Братчун В. И., д. т. н., профессор;
Губанов В. В., д. т. н., профессор;
Корсун В. И., д. т. н., профессор;
Лукьянов А. В., д. т. н., профессор;
Бенаи Х. А., д. арх., профессор;
Бумага А. Д., к. т. н., доцент;
Яркова Н. И., к. э. н., доцент.

Корректоры Л. М. Лещенко, Е. В. Гнездилова
Программное обеспечение С. В. Гавенко
Компьютерная верстка Е. А. Солодкова

Подписано в печать 20.07.2015 Формат 60х84 1/8. Бумага многофункциональная офисная.
Печать ризографичная. Услов. печат. лист. 6,87 Тираж 300 экз. Заказ 140-15

Адрес редакции и издателя

Украина, 86123, Донецкая область, г. Макеевка, ул. Державина, 2,
Донбасская национальная академия строительства и архитектуры
Телефоны: (0622) 90-29-38; (0623) 22-20-51, (0623) 22-24-67
Тел/факс: (0623) 22-06-16, E-mail: vestnik@donnasa.ru,
http://donnasa.ru/ru/publishing_house/vestnik

Постановлением Президиума ВАК Украины от 06.11.2014 р. № 1279 журнал включен в перечень научных профессиональных изданий по техническим наукам и архитектуре

Напечатано в полиграфическом центре ДонНАСА
86123, Донецкая область, г. Макеевка, ул. Державина, 2

УДК 331.548:504

А. А. ЛОЦМАН, А. А. МЕЛЬНИЧЕНКО

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ЭКОЛОГ – ПРОФЕССИЯ БУДУЩЕГО

Научная работа инженеров-экологов заключается в изучении микробиологических, химических и физических процессов в окружающей среде, в том числе вызванных промышленной деятельностью человека. На основании данных исследований инженеры определяют задачи для конструирования нового экологического оборудования. В задачи специалиста входит просчитать экологические риски, которые могут быть вызваны сразу же как в начале строительства объекта, так и спустя много времени уже при эксплуатации здания.

эколог, охрана окружающей среды, инженер-эколог, инженерная экология, изучение процессов, профессиональные навыки, личные качества, востребованность профессии

ФОРМУЛИРОВКА ПРОБЛЕМЫ

Современная экологическая ситуация в мире многими специалистами оценивается как кризисная. Негативные тенденции в окружающей среде связаны с техногенной деятельностью человека. Охрана окружающей среды является одной из самых острых и актуальных проблем. Она носит глобальный характер, и ее решение требует усилий от всех людей, населяющих нашу планету.

АНАЛИЗ ПОСЛЕДНИХ ИССЛЕДОВАНИЙ И ПУБЛИКАЦИЙ

Во всем мире идет активная борьба за охрану окружающей среды. Вводятся новые законы о защите природы, утверждаются жесткие экологические стандарты, строятся очистные сооружения на предприятиях. Статья посвящена осмыслению необходимости приобретения профессии эколога. В работе рассказано о современной экологической ситуации в мире, которая оценивается как кризисная.

ЦЕЛИ

Рассмотреть задачи, виды деятельности, профессиональные навыки и личные качества, которыми должен обладать инженер-эколог.

ОСНОВНОЙ МАТЕРИАЛ

Принято говорить, что эколог – профессия будущего. Это не так. Эколог – не просто профессия будущего. Это профессия, без которой нет будущего. Ведь не зря экологов еще называют «докторами (или целителями) природы».

Экологи – это те специалисты, которые пытаются объяснить, почему высыхают реки, гибнет рыба или летом выпадает снег. Они изучают состояние воды, земли, воздуха, влияние промышленных отходов на растения, животных и человека. Если содержание вредных веществ выше критического уровня, выявляют причины, составляют прогноз развития ситуации. Специалисты изучают последствия запуска космических ракет, контролируют деятельность вредных производств, следят за утилизацией радиоактивных отходов. Они выясняют причины природных катаклизмов и разрабатывают пути наименьшего воздействия людей на природу. Но, как и везде, значительную часть времени отнимает оформление различной документации.

Инженеры-экологи работают на предприятиях, промышленная деятельность которых несет серьезные риски для окружающей среды. Это возможные аварии, выбросы вредных веществ и другие отходы производства, загрязняющие природу вокруг нас. Инженер-эколог призван их свести к минимуму. Поэтому он участвует в разработке технологии рабочего процесса и использовании экологического оборудования: фильтров, установок для утилизации и ликвидации разливов веществ.

Инженерная экология во многом связана с отраслями биотехнологии и химической инженерии. Научная работа инженеров-экологов заключается в изучении микробиологических, химических и физических процессов в окружающей среде, в том числе вызванных промышленной деятельностью человека. На основании данных этих исследований инженеры определяют задачи для конструирования нового экологического оборудования.

Виды деятельности:

- научно-исследовательская и конструкторская работа;
- модернизация и разработка экологического оборудования;
- обеспечение соблюдения экологических норм на производстве.

Места работы:

- промышленные производства;
- нефтегазодобывающие и перерабатывающие предприятия;
- АЭС, ГЭС;
- строительные компании;
- природоохранные организации;
- научно-исследовательские институты;
- конструкторские бюро.

Профессиональные навыки:

- знание экологического законодательства;
- проведение производственного экологического контроля;
- разработка и оформление документации экологического менеджмента;
- проведение расчетов выбросов в окружающую среду;
- знание стандартных офисных программ и AutoCad;
- умение работать с чертежами;
- организация работы по сбору и сдаче отходов производства;
- отбор проб сточных вод и сдачи их на анализ;
- расчеты выплат за загрязнение.

Плюсы профессии

- получение морального удовлетворения от проделанной работы, в связи с получением зарплаты через улучшение состояния окружающей среды;
- квалифицированные экологи пользуются популярностью среди работодателей и этот спрос будет расти;
- выпускники вузов уже имеют некоторый опыт работы из-за прохождения необходимых практик на производствах, что способствует приобретению полезных знакомств и рекомендаций (это упрощает и ускорит карьерный рост);
- инженер-эколог, получивший необходимую квалификацию может рассчитывать на достаточно прибыльное место работы в нефтехимической, строительной или энергетической отраслях;
- профессия эколога является международной, что дает возможность работать за рубежом (данная профессия за границей пользуется большим спросом, чем в России);
- работа эколога достаточно интересна и подразумевает командировки.

В текущий момент, в связи с развитием строительства, инженеры-экологи востребованы при разработке проектов возведения зданий. В задачи специалиста входит просчитать экологические риски, которые могут быть вызваны сразу же при начале строительства объекта, так и много времени спустя уже при эксплуатации здания.

В своих блогах экологи пишут, что эколог никогда не будет без дела. Где бы он ни находился и насколько бы ни была востребованной профессия эколога на данный момент. Он всегда имеет возможность оказания влияния на состояние экологии в данной местности. Экологи всегда окружены большим выбором деятельности из-за нескончаемого количества проблем. Даже хотя бы из-за постоянного роста и развития сферы бизнеса и частного предпринимательства. Но это удаётся лишь тем, кто больше разбирается в химии.

В начале 2000-х годов началась самая настоящая «мода» на экологию. Тогда люди стали путать «зелёных» активистов с профессиональными экологами. Однако не любое дело приносит финансовый доход. И на первых строчках профессия эколога всегда будет не там, где в ней просто нуждаются из-за сложившейся в последнее время экологической ситуации, а там, где это позволит в первую очередь экономика. В странах с развитой промышленностью у эколога горизонт шире. У нас профессия эколог мультизадачна – то есть эколог часто занимается различной документацией на предприятиях. А в идеале настоящий эколог – это энтузиаст. Но именно такие люди и делают самые большие дела для планеты.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Митчелл, П. 101 ключевая идея: Экология [Текст] / П. Митчелл ; Пер. с англ. О. Перфильева. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 224 с.
2. Степановских, А. С. Общая экология [Текст] : Учебник / А. С. Степановских. – М. : Юнити-Дана, 2012. – 687 с.
3. Тетиор, А. Н. Городская экология [Текст] / А. Н. Тетиор. – 3-е изд. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с. – ISBN 978-5-7695-5656-2.
4. Введение в химию окружающей среды [Текст] / Дж. Андруз, П. Бримблекумб, Т. Джикелз, П. Лисс. – М. : Мир, 1999. – 271 с.

Получено 05.05.2015

Г. О. ЛОЦМАН, А. О. МЕЛЬНИЧЕНКО
ЕКОЛОГ – ПРОФЕСІЯ МАЙБУТНЬОГО
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

Наукова робота інженерів-екологів полягає у вивченні мікробіологічних, хімічних і фізичних процесів у навколишньому середовищі, у тому числі спричинених промисловою діяльністю людини. На підставі даних досліджень інженери визначають завдання для конструювання нового екологічного обладнання. У завдання фахівця входить прорахувати екологічні ризики, які можуть виникнути відразу як на початку будівництва об'єкта, так і через якийсь час вже при експлуатації будівлі.
еколог, охорона навколишнього середовища, інженер-еколог, інженерна екологія, вивчення процесів, професійні навички, особисті якості, затребуваність професії

ANNA LOTSMAN, ALINA MELNICHENKO
ECOLOGIST IS THE PROFESSION OF FUTURE
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The scientific work of environmental engineers is to examine the microbiological, chemical and physical processes in the environment, including those caused by industrial activities of man. On the basis of these studies, engineers define the tasks for the construction of a new environmental equipment. The task of the expert is included to calculate the environmental risks that may be caused immediately at the beginning of the construction of the facility, and after a long time already in the operation of the building.
ecologist, environmental protection, environmental engineer, environmental engineering, learning processes, professional skills, personal qualities, demand of the profession

УДК 721.011

Н. В. ШОЛУХ, А. Е. НАДЬЯРНАЯ

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

О ПРОБЛЕМЕ АДАПТАЦИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ К ПОТРЕБНОСТЯМ МОЛОДЕЖИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Статья посвящена проблемам адаптации коммуникационных пространств высших учебных заведений к потребностям молодежи с ограниченными физическими возможностями. С данной точки зрения рассматриваются функциональные, объемно-планировочные и конструктивно-технические решения ныне существующих учебных заведений: исследуется их состояние и степень соответствия современным требованиям. На примере адаптации Донбасской национальной академии строительства и архитектуры в г. Макеевка дается ряд рекомендаций по модернизации подобных объектов с целью обеспечения необходимых удобств для обучения указанных категорий населения.

молодежь с ограниченными физическими возможностями, адаптация зданий к потребностям инвалидов, удобство и безопасность передвижения

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ И ЕЁ СВЯЗЬ С ВАЖНЫМИ СОЦИАЛЬНЫМИ И НАУЧНЫМИ ЗАДАЧАМИ

Возросший в последнее время интерес к архитектуре для маломобильных групп населения обусловлен в первую очередь социальными переменами, произошедшими в нашей стране, и изменениями в отношении к самим инвалидам. Возможность обучаться молодым людям с физическими и сенсорными нарушениями позволит им наиболее быстро и безболезненно интегрироваться во все сферы жизни общества. Необходимость создания этим людям полноценных условий для осуществления различных форм жизнедеятельности, в том числе и получения высшего образования, является главной задачей современного общества [3, 4 и др.].

В этой связи особенно остро встает проблема адаптации уже существующих высших учебных заведений к потребностям молодежи с ограниченными физическими возможностями. Данная проблема является исключительно ёмкой и многогранной, ее решение предполагает рассмотрение множества разных аспектов, включая социальный, правовой, эргономический, а также психологический, и, непосредственно, архитектурно-планировочный.

Этому важному аспекту проблемы и посвящается данная статья.

АНАЛИЗ ДОСТИЖЕНИЙ И ПУБЛИКАЦИЙ ПО ТЕМЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Анализ имеющихся публикаций по проектированию, строительству, а также реконструкции зданий высших учебных заведений позволяет говорить о том, что рассматриваемой проблеме не уделяется должного внимания.

Если и говорится об адаптации таких объектов к потребностям людей с ограниченными физическими возможностями, то это, в основном, вопросы, касающиеся решения входных групп зданий для лиц с нарушениями опорно-двигательного аппарата. Что же касается учета потребностей людей с нарушениями зрения и слуха, то эти вопросы практически не рассматриваются [2, 5 и др.].

В создании полноценных условий в высших учебных заведениях для молодежи с различными видами сенсорных и двигательных нарушений и заключается нерешённая **часть проблемы**.

Анализ мирового опыта проектирования и строительства зданий высших учебных заведений с учетом потребностей молодежи с ограниченными физическими возможностями

Вместе с тем анализ мирового опыта проектирования показал, что к настоящему времени, сложилась достаточно широкая типология учебных заведений, в той или иной мере приспособленных для обучения лиц с физическими нарушениями. К ним, в основном, относятся специализированные школы и школы интернаты – для слепых и слабовидящих, глухих и слабослышащих, умственно отсталых, а также для лиц с поражением опорно-двигательного аппарата. Получили распространение также специализированные комплексы, объединяющие два, а иногда и три типа учебных заведений. Например, специализированная школа для лиц с диагнозом аутизм в Нью-Йорке Learning Spring School (Весенняя школа).

Данная школа основана в 2001 году и позволяет обучаться 108 студентам, начиная с 1 по 8 класс. В школе имеется дневное отделение, рассчитанное на контингент учащихся с диагнозом аутизм.

Участок школы расположен в черте городской застройки, что обеспечивает хорошую транспортную и пешеходную доступность. Озеленение участка минимальное, так как здание расположено в урбанизированной среде города.

Проектное решение школы отличается подчеркнуто вертикальным размещением основных функциональных подразделений (тренажёрный зал, библиотека, столовая, а также помещения административно-хозяйственного назначения и др.) Из шести надземных этажей два отданы под учебную зону и два – под специализированные кабинеты. Во внутренней отделке школы преимущественно используются естественные природные материалы.

Для защиты фасадов здания от беспрепятственного юго-восточного воздействия солнечных лучей, а также для обеспечения необходимой инсоляции используются складчатые конструкции из алюминия и нержавеющей стали (рис. 1). Архитектурное решение школы обеспечивает достаточно комфортные условия для осуществления учебного и коррекционно-восстановительного процесса.

Рисунок 1 – Внешний облик здания Весенней школы: а – вид школы со стороны основной магистрали; б – вид торцевой части здания школы.

Рассмотрим еще одно учебное заведение, адаптированное к потребностям лиц с нарушением в сфере опорно-двигательного аппарата – Vocational Education Center (Центр профессионального образования) в г. Гордола, Швейцария.

Центр профессионального образования сосредотачивается в одном отдельном здании, которое располагается на краю участка. Здание представляет собой один объем, состоящий из ритмически повторяющихся простых элементов. Примечательно то, что объем здания центра приподнят над уровнем земли. Этот приём позволил придать зданию ощущение лёгкости, несмотря на его изначально «промышленный» внешний облик (рис. 2).

Рисунок 2 – Внешний облик здания Центра профессионального образования.

Архитектурно-планировочное решение здания центра отличается простой и гибкой системой функциональных зон, включающей в себя зоны рабочих помещений, учебную зону, административно-хозяйственную зону и зону коммуникационных пространств.

Здание Центра профессионального образования имеет три основных входа, которые оснащены пандусами, и один вход, оснащенный грузовым лифтом, что обеспечивает беспрепятственную доступность здания для людей с ограниченными физическими возможностями.

Архитектурное решение центра несколько напоминает внешний облик промышленного здания, что позволяет студентам и преподавателям ощущать профессиональную среду в течение учебного процесса.

Апробация результатов исследования на примере адаптации ДонНАСА к потребностям молодежи с ограниченными физическими возможностями

Проанализировав мировой опыт проектирования, были выявлены сложившиеся подходы и направления в области адаптации высших учебных заведений к потребностям молодежи с ограниченными физическими возможностями. Эти подходы выражаются в применении специальных приемов проектирования, обеспечивающих доступность и безопасность для людей с ограниченными физическими возможностями как на уровне решения внутренней среды зданий, так и на уровне благоустройства территорий.

Результатом исследования является апробация сформированных принципов и приемов на примере адаптации территории ДонНАСА к потребностям молодежи с ограниченными физическими возможностями.

Проведенная апробация основных принципов и приемов позволила на разных уровнях обеспечить безбарьерную среду для молодежи с ограниченными физическими возможностями.

Благоустройство территории академии было спроектировано с учетом потребностей маломобильных групп населения. Даны рекомендации по устройству мест отдыха как для здоровых людей, так и для людей с ограниченными физическими возможностями.

Территория внутреннего двора ДонНАСА была разбита на такие функциональные зоны: входная зона в академические корпуса ДонНАСА, зона отдыха студентов, зона общественного питания, а также зоны автомобильных стоянок, прилегающих к учебным и лабораторным корпусам (рис. 3).

В проекте предусмотрено выполнение следующих конструктивно-технических и ландшафтных работ: устройство пандусов во входных зонах, устройство специального покрытия для фиксации колясок, устройство бордюров повышенной высоты для облегчения ориентации слепых и слабовидящих людей, а также устройство тактильно-рельефного дорожного покрытия на основных путях следования этих людей, устройство фонарей освещения, посадка остропахнущих цветов для определения зон, возведение навесов.

В местах, где имеются опасные зоны (перед переходами в зонах интенсивного движения автомобилей, в начале и конце пандуса и лестничного марша, перед поворотом коммуникационных путей и т. п.), на покрытии земли устанавливаются тактильные индикаторы в виде выступающих полусфер, обозначающих «опасность». В местах, где требуется обозначить направление движения, применяются тактильные индикаторы в виде продольных выступающих линий. Тактильные индикаторы названного типа изготавливаются из керамических плиток.

Рисунок 3 – Общий вид на входную зону в 1 корпус ДонНАСА.

Фонарное освещение использовано со специальными светодиодами для более четкой видимости. Предусмотрено устройство акустических дорожных плит на сложных участках пути. Все материалы, использованные в отделке должны быть приятными на ощупь и в случае падения не вызвать травматизма.

Также для улучшения доступности внутри здания 1 корпуса ДонНАСА было предложено решение междуэтажного пандуса для людей с ограниченными физическими возможностями (рис. 4). Проектом предусмотрено комплексное обеспечение требований доступности высшего учебного заведения для молодежи с различными сенсорными и двигательными нарушениями.

Рисунок 4 – Общий вид на междуэтажный пандус 1 корпуса ДонНАСА.

ОСНОВНЫЕ ОБОБЩЕНИЯ И ВЫВОДЫ

1. На основе результатов анализа мирового опыта проектирования и строительства учебных заведений, адаптированных к потребностям лиц с ограниченными физическими возможностями, был сделан вывод о необходимости и целесообразности адаптации существующих зданий высших учебных заведений к потребностям молодежи с физическими нарушениями.

2. Аналитический обзор достижений и публикаций по теме исследования показал, что, несмотря на особую актуальность данной проблемы, она не получила должного внимания со стороны специалистов и проектировщиков. Учитывая неразработанность нормативной базы по этим вопросам в нашей стране, а также большой процент молодежи с физическими нарушениями, можно считать, что выполнение исследования на такую тему является своевременным и актуальным.

3. Впервые разработаны и научно обоснованы принципы и приемы адаптации высших учебных заведений, обеспечивающие учет специфических потребностей молодых людей с различными физическими нарушениями. Проведенная апробация разработанных принципов и приемов на примере ДонНАСА показала возможность создания безбарьерной среды в высшем учебном заведении для молодежи с различными видами сенсорных и двигательных нарушений.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова, А. Они – незрячие, а мы слепы? [Текст] / А. Борисова // Панорама. – 2011. – 3–9 ноября. – С. 10.
2. Маштальчук, Б. Становище з доступністю – критичне: про створення безперешкодного середовища для маломобільних груп населення [Текст] / Б. Маштальчук // Повір у себе. – 2005. – 16–30 листопада. – С. 6–7.
3. Про введення в дію Закону Української РСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР» [Текст] : Постанова Верховної Ради Української РСР від 21 березня 1991 року № 876–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 21. – С. 555.
4. Про внесення змін до Закону РСР «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР» [Текст] : Закон України від 14 жовтня 1994 року № 204/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 45. – С. 234–239.
5. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами [Текст] : Методичний посібник / Львівське обласне відділення Українського фонду «Реабілітація інвалідів». – Вид. 2-е, допов. – К. : [б. в.], 2005. – 102 с.
6. Hoopengarder, T. Disability and Work in Poland [Текст] / Tom Hoopengarder ; Human Development Depart, Europe and Central Asia Region, The World Bank. – [S. l. : s. n.], 2001. – 47 p.
7. Ebrahim, S. Ageing, health and society [Текст] / S. Ebrahim // International Journal of Epidemiology. – 2002. – 31. – P. 715–718.

Получено 06.05.2015

М. В. ШОЛУХ, А. Є. НАД'ЯРНА
ПРО ПРОБЛЕМУ АДАПТАЦІЇ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО
ПОТРЕБ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

Стаття присвячена проблемам адаптації комунікаційних просторів вищих навчальних закладів до потреб молоді з обмеженими фізичними можливостями. З цієї точки зору розглядаються функціональні, об'ємно-планувальні і конструктивно-технічні рішення нині існуючих навчальних закладів: досліджується стан і ступінь відповідності сучасним вимогам. На прикладі адаптації Донбаської національної академії будівництва і архітектури в м. Макіївка надається низка рекомендацій щодо модернізації подібних об'єктів з метою забезпечення необхідних зручностей навчання зазначеним категоріям населення.

молодь з обмеженими фізичними можливостями, адаптація будівель до потреб інвалідів, зручність і безпека пересування

NICKOLAY SHOLUKH, ALINA NAD'IARNA
ABOUT A PROBLEM OF ADAPTATION OF HIGHER EDUCATIONAL
INSTITUTIONS TO THE NEEDS OF YOUNG PEOPLE WITH THE LIMITED
PHYSICAL POSSIBILITIES
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The article is devoted to the problems of adaptation of communication spaces of higher educational institutions to the needs of young people with the limited physical possibilities. From these point of view, functional, space-planning and constructive technical solutions of nowadays existing educational institutions: the state and degree compliance to modern requirements are considered. On the example of adaptation of the Donbas National Academy of Architecture and Structuring in Makeyevka a number of recommendations about modernization of similar objects for ensuring necessary conveniences of training of the specified categories of the population are given.

young people with the limited physical possibilities, adaptation of buildings to the needs of people with disabilities, comfort and safety of movement

УДК 643/645

А. В. ПРОКОПЕНКО, Я. И. ЖЕРЕБЬЕВ

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ПУТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ

Статья посвящена исследованию путей реформирования предприятий жилищно-коммунального хозяйства Донбасса. Предлагаются рекомендации по созданию конкурентной среды жилищно-коммунальных услуг.

жилищно-коммунальное хозяйство, предприятие, реформирование, конкурентная среда, рекомендации

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

На сегодняшний день сфера ЖКХ города остается убыточной и неэффективной сферой экономики нашей страны. Сложившаяся ситуация связана с целым рядом проблем, которые требуют немедленного решения. Сегодня, вместо ожидаемого прогресса вся система жизнеобеспечения городов и населенных пунктов находится на критической отметке, прежде всего потому что средний уровень износа инженерных коммуникаций составляет около 60 % и около четверти основных фондов полностью отслужили свой срок. Большое количество разрушений, полученных в течение последнего года, еще больше отягощают положение отрасли. Поэтому данная тема не вызывает сомнений в своей актуальности.

АНАЛИЗ ПОСЛЕДНИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Вопросам реформирования ЖКХ посвящены многие работы отечественных и зарубежных ученых и специалистов отрасли: Г. В. Ковалевского, В. Т. Семенова, Л. Н. Шутенко, В. С. Чангли, Л. В. Беззубко и многих других.

ЦЕЛЬ СТАТЬИ

Определить основные пути реформирования предприятий ЖКХ.

ОСНОВНОЙ МАТЕРИАЛ

Жилищно-коммунальное хозяйство является одной из основных отраслей народного хозяйства, охватывающей многоотраслевой производственно-технический комплекс, потребность в продукции которого практически не ограничена. Система ЖКХ представлена жилыми, общественными зданиями, эксплуатационными, ремонтно-строительными, транспортными, энергетическими и другими предприятиями, составляющими сложную социально-экономическую систему, от результативности функционирования которых зависит развитие городских объектов и состояние среды обитания жителей города.

ЖКХ города – это самостоятельная сфера в системе народного хозяйства, основной целью функционирования которой является удовлетворение потребностей населения и предприятий в услугах, обеспечивающих нормальные условия жизни и работы. Эта важнейшая сфера, накопившая множество проблем, представляет собой благодатное поле для инноваций и применения специального экономического инструментария.

Данная тема на сегодня актуальна практически для каждого коммунального предприятия в связи с тем, что жилищно-коммунальная отрасль переживает трудные времена, потому что производственная деятельность предприятий коммунальной сферы имеет определенные проблемы, такие как:

1. Нерациональное использование энергетических ресурсов.
2. Повышение аварийности в системах водопровода и канализации.
3. Тяжелое финансово-экономическое состояние предприятий.
4. Неразвитость инвестиционной политики, направленной на техническое и технологическое перевооружение предприятий.
5. Отсутствие эффективных и прозрачных процедур формирования и изменения тарифов.

Жилищно-коммунальное хозяйство является важнейшей сферой социально-экономической структуры общества. Качество ее функционирования на базе равноправного существования в данной сфере всех форм собственности позволяет создать поле качества экономических отношений собственников услуг ЖКХ и создать среду для реализации принципов социально ориентированной рыночной экономики.

Обеспечение финансовой стабилизации жилищно-коммунального комплекса является основным условием формирования нормальных рыночных экономических отношений в этом секторе экономики и предусматривает решение следующих задач, которые носят преимущественно краткосрочный характер, и эффект от реализации которых должен быть получен уже в течение 2015–2020 годов.

Для оздоровления финансовой ситуации в ЖКХ необходимо в первую очередь провести инвентаризацию, реструктуризацию и ликвидацию задолженности предприятий ЖКХ, в том числе реструктурировать задолженность бюджета и бюджетных организаций перед предприятиями ЖКХ и установить реальные и жесткие сроки ее ликвидации.

Решение данной проблемы напрямую зависит от проводимой государством экономической политики, выработки концептуальных и методических подходов, адекватных требованиям современных рыночных отношений.

Система жилищно-коммунального хозяйства включает следующие группы предприятий и хозяйств городов:

- санитарно-технические предприятия;
- транспортные предприятия;
- энергетические предприятия.

Эти все положения могут найти свое отражение в практическом применении в деятельности реального предприятия МАКЕЕВСКОГО ПУВКХ КП «КОМПАНИЯ "ВОДА ДОНБАССА"». Главное направление предприятия – коммунальная деятельность. Предприятие создано с целью оказания услуг водоснабжения и водоотведения предприятиям и населению г. Макеевки; выполнения ремонтных, пуско-наладочных работ на объектах водопроводно-канализационного хозяйства.

Проанализировав технико-экономические показатели, можно сказать, что работа предприятия находится в убыточном состоянии, за анализируемый период снизилась выручка от реализации услуг, снизилась производительность труда и чистый доход от реализации работ, несмотря на все заработная плата выросла. Также в 2013 г. по сравнению с предыдущими годами наблюдается рост себестоимости продукции, снижение рентабельности предприятия. Чистая прибыль отрицательна. Также увеличилась дебиторская и кредиторская задолженность, что говорит о задолженности других предприятий перед МАКЕЕВСКИМ ПУВКХ КП «КОМПАНИЯ "ВОДА ДОНБАССА"» и оборот.

Платежеспособность и ликвидность предприятия значительно снизились, что указывает на то, что предприятие не в состоянии расплачиваться по своим обязательствам. Основные показатели работы предприятия неудовлетворительны, это связано с тем, что оплаты потребителей снизились, тем самым долг составил 20 млн грн., это связано с ростом цены на покупную воду, как для самого предприятия, так и для потребителей.

Необходимость реформирования ЖКХ вызвана критическим количеством проблем отрасли, ключевыми из которых являются:

- предприятия ЖКХ находятся в критическом финансово-экономическом состоянии (убытки в 2010 году составили 1,93 млн грн.;
- задолженность населения перед предприятиями ЖКХ значительно выросла, что приводит к росту долгов самих предприятий отрасли (по состоянию на 1 марта 2010 года дебиторская и кредиторская задолженности отрасли составляли соответственно 13,4 млн и 13,5 млн грн.);

- система управления эксплуатацией жилья предприятиями ЖКХ и регулирования естественных монополий устарела и является неэффективной;
- основные фонды находятся в критическом состоянии (например, доля водопроводно-канализационных сетей, находящихся в аварийном состоянии, составляет 76 %);
- качество жилищно-коммунальных услуг не соответствует потребностям потребителей и техническим стандартам (например, в более чем 260 населенных пунктах питьевая вода не отвечает требованиям стандарта качества).

Причинами тяжелого финансово-экономического состояния отрасли являются в первую очередь следующие факторы:

- низкий уровень тарифов не покрывает расходы предприятий ЖКХ;
- отсутствие механизмов взыскания задолженности за потребленные жилищно-коммунальные услуги приводит к росту неплатежей со стороны населения;
- монополизация рынка жилищно-коммунальных услуг по обслуживанию многоквартирных домов приводит к эффективному управлению затратами;
- отсутствие эффективного собственника многоквартирных домов;
- неблагоприятные условия для привлечения частных инвестиций в отрасль привели к технической и технологической деградации износа основных фондов.

Целью реформы ЖКХ является повышение качества жилищно-коммунальных услуг для всех слоев населения, а также бездотационная работа этого сектора.

Для этого необходимо:

- обеспечить рентабельность предприятий ЖКХ;
- сократить кредиторскую и дебиторскую задолженность в отрасли;
- создать конкурентную среду на рынке услуг ЖКХ;
- стимулировать техническую и технологическую модернизацию и повышение энергоэффективности ресурсов ЖКХ.

Для обеспечения рентабельного функционирования предприятий ЖКХ необходимы:

- передача функции регулирования тарифов на услуги ЖКХ на центральный уровень путем создания единого независимого регулятора для повышения эффективности и прозрачности регулирования отрасли;
- планомерное приведение тарифов на жилищно-коммунальные услуги до уровня, покрывающего экономически обоснованные расходы и инвестиционную составляющую;
- снижение затрат, а также стимулирование ресурсо- и энергоэффективности как поставщиков, так и потребителей путем перехода к стимулирующей модели тарифного образования;
- усовершенствование порядка коррекции тарифов на жилищно-коммунальные услуги в случае изменения цен на энергоносители, ставок налогов и сборов;
- реформирование системы социальной поддержки населения и усиления ее адресности.

С целью снижения уровня задолженности в сфере ЖКХ необходимы:

- разработка и реализация программы обеспечения потребителей счетчиками воды, электроэнергии, тепла и газа;
- отмена запрета на взыскание просроченной оплаты;
- законодательное определение и запуск механизма отключения должников от предоставления услуг (за исключением определенных категорий потребителей, таких как больницы, стратегически важные объекты и тому подобное).

Создание конкурентной среды на рынке жилищно-коммунальных услуг путем:

- законодательного определения обязательности создания объединений совладельцев многоквартирных домов;
- создание центра содействия и поддержки объединений совладельцев многоквартирных домов, в т. ч. создание системы подготовки управляющих многоквартирных домов;
- создание фонда для совместного финансирования государством и объединений совладельцев многоквартирных домов первого капитального ремонта жилого дома;
- законодательного определения порядка доступа производителей и поставщиков тепловой энергии к тепловым сетям.

Техническое переоборудование, повышение ресурсо- и энергоэффективности жилищно-коммунального хозяйства через:

- развитие механизмов государственно-частного партнерства для модернизации инфраструктуры;

– привлечение финансовых ресурсов отечественных и международных организаций для реализации инвестиционных проектов в сфере ЖКХ и совершенствование системы местных заимствований для реализации проектов модернизации жилищно-коммунальной инфраструктуры (включая проекты по энергосбережению в жилых домах).

Для повышения качества жилищно-коммунальных услуг необходимы:

- разработка стандартов качества коммунальных услуг и обеспечения необходимых технических возможностей для проведения оценки качества;
- обязательное предоставление компаниями, которые работают в сфере ЖКХ, финансовой отчетности и отчетности в разрезе показателей качества.

ВЫВОДЫ

В последние годы проблемы, связанные с функционированием ЖКХ, стали объектом всестороннего пристального внимания. Высокая степень износа основных фондов, неустойчивая финансовая ситуация на предприятиях ЖКХ, не до конца прозрачные правила бизнеса делают отрасль непривлекательной для инвесторов.

Обеспечение финансовой стабилизации жилищно-коммунального комплекса является основным условием формирования нормальных рыночных экономических отношений в этом секторе экономики и предусматривает решение многих задач.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Васильева, Н. В. Жилищная сфера крупного города: проблемы управления и стратегия развития [Текст] / Н. В. Васильева. – СПб. : СПбГИЭУ, 2010. – 276 с.
2. Єгоров, А. Л. Реформа ЖКГ: успіхи, невдачі, перспективи [Текст] / А. Л. Єгоров // Житлове та комунальне господарство. – 2002. – № 11. – С. 43–49.
3. Беззубко, Л. В. Реформування житлово-комунального господарства [Текст] : навчальний посібник / Л. В. Беззубко, Н. О. Пушкарьова, О. В. Балабенко та ін. ; під заг. ред. В. В. Дорофійенко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДонНАБА. – Макіївка : ДонНАБА, 2013. – 239 с.

Получено 07.05.2015

А. В. ПРОКОПЕНКО, Я. І. ЖЕРЕБЬОВ
ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

Стаття присвячена дослідженню шляхів реформування підприємств житлово-комунального господарства Донбасу. Пропонуються рекомендації щодо створення конкурентного середовища житлово-комунальних послуг.

житлово-комунальне господарство, підприємство, реформування, конкурентне середовище, рекомендації

ANASTASIA PROKOPENKO, YAROSLAV ZHEREBYOV
WAYS OF HOUSING AND UTILITY SERVICES REFORMING OF DONETSK
REGION
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The article is devoted to the investigates of the ways of housing and utility services reforming of Donbas. The recommended guideline to the creation of competitive housing and utility services are suggested.

housing and utility services, enterprise reform, competition, recommended guideline

УДК 332.1:69

М. П. МАКУЩЕНКО

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ РИНКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню сутності механізму регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств, а також його ролі та місця в забезпеченні регіонального соціально-економічного розвитку. Здійснено уточнення змістового наповнення поняття «механізм регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств», що визначено як системні дії органів управління регіоном, спрямовані на підвищення можливостей реалізації будівельними підприємствами ринкового потенціалу для підвищення рівня та покращення якості життя населення, що дозволило виокремити особливу роль будівельних підприємств у соціально-економічному розвитку регіону.

механізм регулювання, соціально-економічний розвиток регіону, ринковий потенціал, будівельні підприємства

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема регулювання регіонального розвитку на сьогодні є однією з найбільш актуальних в економічній науці, державному управлінні, соціології та інших дисциплінах, що займаються проблемами керованості динаміки соціально-економічних систем мезорівня.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

У наукових працях багатьох фахівців показана обмеженість дії ринкових механізмів для вирішення фундаментальних стратегічних проблем суспільного соціально-економічного розвитку [1, 2, 3, 4]. Тому логічно, що в наукових колах все більше приділяється уваги розробкам з пошуку, обґрунтування та удосконалення механізмів регулювання розвитку регіону на основі діалектичного поєднання ринкових методів та цілеспрямованих управлінських впливів суб'єктів управління регіонального рівня.

Метою дослідження є визначення поняття «механізм регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств».

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи сутність поняття «механізм регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств», необхідно уточнити його складові – «розвиток регіону», «механізм регулювання» та «ринковий потенціал будівельних підприємств».

Зупинимось на тих аспектах розвитку регіону, які безпосередньо пов'язані з діяльністю будівельних підприємств.

Якщо побудувати ієрархічну структуру механізму регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств, то соціально-економічний розвиток регіону – процес, який отримується на «виході» механізму регулювання, а ринковий потенціал – своєрідний базис – те, що використовується в механізмі регулювання з метою отримання бажаного результату – розвитку регіону.

Поняття «розвиток регіону» зазвичай асоціюють з позитивними змінами в регіональній соціально-економічній системі. Якщо позитивні зміни є кількісними, говорять про економічне зростання. Якщо зміни мають якісний характер, то такий розвиток передбачає структурну перебудову регіональної соціально-економічної системи або набуття нею нових характеристик.

Наприкінці ХХ століття така позитивна динаміка соціально-економічних систем розглядається в основному в рамках концепції сталого розвитку.

Задоволення зростаючих матеріальних та духовних потреб населення неможливе без економічного зростання. Отже, розвиток регіону можна визначити як економічне зростання, за якого ефективно розв'язуються найважливіші проблеми життєзабезпечення населення регіону без виснаження, деградації і забруднення довкілля в поточному періоді та забезпечується можливість такого економічного зростання і в майбутньому. Таким чином, розвиток регіону має економічну, соціальну та екологічну складову, з яких найважливішою є соціальна, так як саме поліпшення якості життя населення є головною метою регіонального розвитку.

Економічна складова формує базис для поліпшення якості життя населення, а екологічна забезпечує можливість його подальшого поліпшення в майбутньому. В діяльності будівельних підприємств найбільш важливими є перші дві складові регіонального розвитку.

Розглянемо тепер іншу складову – «ринковий потенціал будівельних підприємств».

Сформуємо основні ознаки цього поняття:

1. Дане поняття є одночасно і внутрішньою характеристикою будівельних підприємств регіону, і характеризує зовнішнє середовище, в якому останні функціонують.

2. Вищезначене поняття є відносним, тому ринковий потенціал будівельних підприємств регіону повинен розглядатися відносно потреб в будівництві регіональної соціально-економічної системи та відносно будівельних підприємств інших регіонів.

3. Ринковий потенціал має проявлену (ступінь задоволення потреб регіону в будівельній продукції) та приховану частину (незадоволений попит з причин відсутності пропозиції або високої вартості).

4. Ринковий потенціал змінюється в часі (має динамічний характер), що впливає з динамічності стану регіональної соціально-економічної системи, запити та можливості якої і формують ринковий потенціал підприємств будівельної галузі регіону.

Проаналізуємо тепер третю базову складову поняття «механізм регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств» – власне «механізм регулювання».

Під механізмом регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств будемо розуміти системні дії органів управління регіоном, спрямовані на підвищення можливостей реалізації будівельними підприємствами ринкового потенціалу для підвищення рівня та покращення якості життя населення. Приймаючи як робоче вищенаведене визначення механізму регулювання розвитку регіону, найперше необхідно відзначити ключову роль будівельних підприємств у цьому процесі.

ВИСНОВКИ

Отже, реалізація будівельними підприємствами свого ринкового потенціалу формує базис розвитку всіх основних підсистем регіональної соціально-економічної системи. Однак можливості будівельних підприємств щодо реалізації свого ринкового потенціалу залежать від того, наскільки ефективно сформований і функціонує відповідний регіональний механізм регулювання, наскільки в даному механізмі використані можливості суб'єктів управління регіоном щодо підвищення ринкового потенціалу будівельних підприємств та його реалізації для забезпечення розвитку регіону.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асаул, А. Н. Проблемы перехода от государственного регулирования к общественному у (саморегулированию) в инвестиционно-строительной сфере [Текст] / А. Н. Асаул // Вестник РАЕН. – 2008. – Т. 8, № 2. – С. 117–122.
2. Володіна, І. М. Вдосконалення державного регулювання регіонального розвитку [Текст] / І. М. Володіна // Комунальне господарство міст : науково-технічний збірник. Серія : Економічні науки. – К. : Техніка. – 2011. – Вип. 98. – С. 110–118.
3. Дармограй, В. І. Стан та тенденції соціально-економічного розвитку регіону [Текст] / В. І. Дармограй // 36. наук. пр. Черкаського держ. технол. ун-ту. Серія: Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – Вип. 16. – С. 152–159.
4. Лексин, В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития [Текст] / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 368 с.

Получено 08.05.2015

М. П. МАКУЩЕНКО

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
МЕХАНИЗМА РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА НА ОСНОВЕ
РЫНОЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

Статья посвящена исследованию сущности механизма регулирования развития региона на основе рыночного потенциала строительных предприятий, а также его роли и места в обеспечении регионального социально-экономического развития. Выполнено уточнение содержательного наполнения понятия «механизм регулирования развития региона на основе рыночного потенциала строительных предприятий», определенного как системные действия органов управления регионом, направленные на повышение возможностей реализации строительными предприятиями рыночного потенциала для повышения уровня и улучшения качества жизни населения, что позволило выделить особую роль строительных предприятий в социально-экономическом развитии региона.

механизм регулирования, социально-экономическое развитие региона, рыночный потенциал, строительные предприятия

MARHARYTA MAKUSHCHENKO

THEORETICAL-AND-ECONOMIC ASPECTS OF THE REGION
DEVELOPMENT MECHANISM REGULATION BASED ON THE
CONSTRUCTION COMPANY POTENTIAL

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The article is devoted to studying the essence of a region development mechanism based on the construction company market potential as well as its role and place in providing regional social-and-economic development. Clarification of the concept «the mechanism of regulating region development based on the construction company market potential» has been provided; it has been defined as systematic actions of regional authorities aimed at enhancing construction company market potential and population quality of life. It helped to select a special role of construction companies in regional social-and-economic development.

regulatory mechanism, socio-economic development of the region, market potential, construction companies

УДК 808/2

А. Э. ЗАПЛАВНАЯ, Н. Н. ЛАПЫНИНА

Воронежский государственный архитектурно-строительный университет

СТАРΟΣЛАВЯНСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В статье анализируется влияние старославянского языка на русский язык, особенности старославянизмов, их духовная составляющая.

языковые заимствования, русский язык, старославянский язык, старославянизмы, языковые признаки, духовность

С древних времен культурные, торгово-экономические, военные, политические контакты и связи русского народа с другими народами и государствами приводили к языковым заимствованиям. Среди иноязычных заимствований особенно значителен пласт старославянизмов – слов, которые вошли в древнерусский язык из родственного старославянского языка, влияние которого, будучи очень плодотворным, существенно обогатило русский язык, сделало его более выразительным и гибким.

Как известно, язык и письменность являются едва ли не самыми важными культуuroобразующими факторами. Поэтому эпохальное значение для всего славянского мира имела деятельность св. Кирилла и Мефодия, создавших славянскую азбуку при переводе с греческого языка на болгаро-македонский (южнославянский) диалект текстов из Евангелия и Псалтыря. Славянскую письменность Киевская Русь получила сразу же по крещении. Это была письменность «высочайшего класса»: «с устройством, со знаками препинания, с разделением на слова, с определённой грамматикой» [2, с. 60]. Через церковнославянский перевод священных книг в язык и обиход славянской философии вошли такие понятия, как *свет, просвещение, истина, человек, благодать, жизнь (живот), мир, власть, тьма, полнота, знание, вера, слава, вечность* и др. Большинство из них закрепилось в славянских языках и литературе славянских народов.

После крещения Руси старославянский язык стал широко распространяться среди восточных славян, сначала как церковный, богослужебный язык, но впоследствии большое количество слов проникло уже в нецерковные письменные стили речи, а затем и в разговорную русскую речь. Он на протяжении веков оказывал огромное влияние на складывающийся на народной основе русский литературный язык. Заимствования из старославянского языка, по мнению лингвистов, – едва ли не самые многочисленные в составе современного русского языка [3]. Ни один другой язык не внёс такого значительного вклада (значительного и по количеству, и по силе влияния, и по глубине проникновения) в систему современной русской лексики, как старославянский язык.

Большинству старославянизмов присущи определённые фонетические, морфологические и семантические признаки, отличающие старославянизмы от исконно русских слов. Остановимся на некоторых из них.

Главным семантическим признаком старославянизмов является их отвлечённое значение в соответствии с конкретным значением русских слов, ср.: *влачить существование – волочить бревно, ограждать от неприятностей – огораживать забором, преграда – перегородка, препона – перепонка* и др. [4]. Сопоставление старославянских и соответствующих исконно русских слов свидетельствует о большей абстрактности старославянизмов в сравнении с их русскими синонимами. Так, вылить можно воду, чай, а излить – желчь, досаду, недовольство. Русское слово выход может обозначать и конкретный предмет (выход заколотили), и абстрактное понятие (нет выхода из сложившейся ситуации), а слово исход обозначает абстрактное понятие (*Живи ещё хоть четверть века, всё будет так – исхода нет.* – А. Блок).

© А. Э. Заплавная, Н. Н. Лапынина, 2015

Что касается лексических примет старославянизмов, то они свидетельствуют прежде всего о происхождении старославянского языка. Его создание связано с религиозными потребностями, поэтому понятно, что большая группа старославянизмов обозначает христианские понятия и реалии: *ангел, апостол, Богородица, Богоматерь, благовест, Благовещение, Богоявление, воскресение, Господь, грех, Евангелие, жребий, жертва, идол, икона, инок, ковчег, пророк, святой, собор, творец* и др. Часть подобных слов употребляется в современном русском языке и в значениях, не связанных напрямую с христианским учением.

В русском языке существует целый пласт старославянизмов, которые, обрусев, прочно вошли в активный словарный запас, они нейтральны по своей стилистической окраске, не имеют оттенка книжности: *буква, враг, вред, время, воскресенье, вторник, среда, август, декабрь, юг, восток, воздух, вопрос, ответ, начальник, праздник, облака, область, прохладный, сладкий, обидный, здравствуй* и др. Многие такие старославянизмы вытеснили соответствующие восточнославянские варианты, продублировав их значение, ср.: *шлем – шелом, сладкий – солодкий, влага – волога*. Примечательно, что архитектурные и строительные термины и понятия, такие как *жилище, здание, кров, храм, художник, искусство*, тоже пришли в русский язык из старославянского языка.

Однако большинство старославянизмов выделяются книжной окраской, торжественным, приподнятым звучанием, они являются приметой высокого стиля, поэтической и публицистической речи, например: *воспеть, священный, вездесущий, вдохновение, великолепие, величавый, грядущее, созидательный, жить, содрогаться, грядущее, иссякнуть, исторгать, воплощение, провозглашение, супруг, предтеча, воскрешение* и под. Эти слова сохраняют связь со старославянским, письменным книжным языком. Много старославянизмов в языке научной литературы, в официально-деловых документах, ср.: *достоверный, естественный, присущий, ведущий, ибо, или, кратный, косвенный, качество, количество, излагать, расторгать, исключать, собеседование, до востребования, изживенец* и мн. др.

Отметим, что именно со старославянскими заимствованиями входят в наше индивидуальное и общенародное сознание понятия, связанные с душой, духовностью, поиском смысла жизни, определением своего места в мире, стремлением увидеть, почувствовать, эмоционально передать свои ощущения: с одной стороны, ощущение трагичности совершающегося в истории, в природе, в современности, в будущем, а с другой – чувство радости от причастности к созиданию и творчеству, настроение светлой грусти, глубоко уважительного, благоговейного отношения ко всему сотворённому Господом, к одухотворённой божественным началом Красоте.

Сколь многомерное представление о человеке позволяют нам составить старославянские по происхождению слова! Человек в нашем русском языковом сознании предстаёт через них в разных ипостасях: *он изверг и исполин, истукан и кумир, лицедей и лицемер*. Он может быть *безбожным и богобоязненным, коварным и жестоким, малодушным и великодушным, бесчеловечным и добросердечным, величавым и величественным, негодующим, неистовым, божественным*. Ему свойственны *доблесть, благородство, мужество, великодушие, совесть*... А это уже категории нравственные.

Нравственные идеалы русской культуры формировались как идеалы христианские, в основе которых – любовь к Богу и друг к другу, верность Отечеству и любимой, почитание отца и матери, честность и любовь. В нашу речь прочно вошли библейские и просто православные понятия, такие как *творчество*, подразумевающее понятие о Боге-Творце; *именины*, о которых мы знаем, что это день памяти святого, нашего небесного покровителя. При слове *окаянный* мы вспоминаем жестокого предателя, нераскаянного (нераскаявшегося) грешника-братоубийцу Каина – сына Адама, убившего своего брата Авеля. *Нести свой крест* – так мы говорим, укрепляясь в терпении и вспоминая страдания Христа. В нашей традиции *воскресенье* – день, посвященный прославлению Воскресения Иисуса Христа. Наши предки славянское именование этого дня – «неделя», т. е. день отдыха, в который *не делали* текущих житейских дел (это значение имеется и сейчас во всех славянских языках, кроме русского), – заменили на пасхальное название «воскресенье» [5]. А Русь называют святою. Чтобы понять это выражение, надо знать, что слово *святой* в библейском тексте всегда обозначает того, кто избран Богом, посвящен Богу.

Важно ещё раз подчеркнуть, что понятия, пришедшие в русский язык через старославянский, помогают не только осваивать душевную сферу бытия, но и способствуют осмыслению сферы надмирной, духовной. Это «духовное осмысление жизни» невозможно без языка, без слова, оно происходит и с помощью слова и через слово. Слово – это нечто живое, многомерное и высокое: это и звучание, и значение, и знание жизни, и мудрость века, и многоликость мира, это и совесть, и человек, и его путь к Богу. Русское и старославянское слово «возносит человека на высоты, ближе к Богу» [6].

Однако надо всегда помнить, что слово может показать «путь из пустыни мрачной», но может, каково-то переродившись, начать звать не к светлому и Божественному, а к тёмному и низменному.

Поэтому мы должны хранить в своём сердце и выполнять великий завет Апостола Павла: «Никакое гнилое слово да не исходит из уст ваших, а только доброе, для назидания в вере, дабы оно доставляло благодать слушающим» [1].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Библия [Текст] : книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. – М. : Российское Библейское Общество, 2005. – 1296 с.
2. Лихачев, Д. С. Русская культура [Текст] / Д. С. Лихачев. – М. : Искусство, 2000. – 440 с.
3. Современный русский литературный язык [Текст] : учебник / П. А. Лекант, Л. Л. Касаткин, Е. В. Клобуков, Л. П. Крысин ; под ред. П. А. Леканта. – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2013. – 766 с.
4. Розенталь, Дитмар Эльяшевич. Справочник по русскому языку [Текст] : словарь лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : ОНИКС 21 век : Мир и Образование, 2003. – 623 с. – ISBN 5-329-00864-6.
5. Шанский, Н. М. Краткий этимологический словарь русского языка [Текст] : Пособие для учителей / Н. М. Шанский, В. В. Иванов, Т. В. Шанская ; Под ред. С. Г. Бархударова. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Просвещение, 1975. – 544 с.
6. Шмелев, И. С. Лето Господне : [сборник] / Иван Шмелев ; [сост. и авт. предисл. О. Михайлов]. – Москва : Мол. гвардия, 1991. – 653 с. – (Возвращение : в 10 т., 11 кн. ; т. 2). – ISBN 5-235-01442-1.

Получено 13.05.2015

О. Е. ЗАПЛАВНА, Н. М. ЛАПИНІНА
СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ МОВІ
Воронезький державний архітектурно-будівельний університет

У статті аналізується вплив старослов'янської мови на російську мову, особливості старослов'янських,
їхня духовна складова.

мовні запозичення, російська мова, старослов'янська мова, старослов'янські мовні ознаки, духовність

ALESYA ZAPLAVNAYA, NADEGDA LAPYNINA
OLD SLAVONIC ADOPTIONS IN MODERN RUSSIAN LANGUAGE
Voronezh State University of Architecture and Civil Engineering

In the article we analyze the influence of Old Slavonic language on Russian language, the features of Old Slavonic lexica, its spiritual components.

language adoptions, Russian language, Old Slavonic lexica, language features, spiritual components

УДК82=162.2

В. С. УСАНОВА, І. А. ЯРОШЕВИЧ
Донецький національний університет

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ У ПОВІСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА...»

У статті досліджено жіночі образи у повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала...». Зроблено акцент на поділі героїнь на старше та молодше покоління. Дослідження окресленої теми дозволяє зрозуміти специфіку та психологічний стан жінок цієї повісті.

художній образ, жіночі образи, повість, покоління, трагічна доля

Ольга Кобилянська – це письменниця глибоких душевних переживань, напруженої думки, ліричних настроїв. За спостереженням Д. Павличка, читач і сьогодні послуговується її творами, отримуючи «... естетичну насолоду і знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі» [2, с. 58].

В автобіографії «Про себе саму» Ольга Кобилянська зазначала, що особи, які діють у повісті, – це типи з дійсного життя, які вона знала в горах: циганку Мавру, старого Андронаті, її батька, Гриця, молодого одинака-гуцула. Решту домалювала її творча фантазія.

Письменниця залучає у канву художнього твору велику кількість саме жіночих образів різних поколінь. Представницями старшого покоління у повісті є стара циганка – мати Маври, Мавра, Іваниха Дубиха. Молодше покоління представлене образами Тетяни і Настки. Кожен з образів віддзеркалює свій характер та демонструє свої почуття.

Стара циганка – мати Маври, розуміє, що дочка зробила велику помилку, зрадивши свого чоловіка Раду, що за циганськими звичаями суворо карається, однак материнське почуття бере переваги і вона просить прощення: *«Простіть Маврі, як згрішила, не губіть молоді, бийте, побивайте, але жити дайте» ... ой, рятуйте, змилюйтеся... хоч кілька день мені її дайте... хоч до пустки... дозвольте довести, потім вбивайте та й враз зо мною...* [1, с. 283]. Отже, на образі старої циганки письменниця показала материнський інстинкт.

Цікавим, за задумом авторки, є образ Маври, що єднає два світи: циганський, вічно блукаючий, і гуцульський, з його традиційними, сталими, дещо забобонними поглядами.

Опис краси героїні, її танців подається згідно з циганськими народними легендами. Жінка гарна, їй заздять усі в таборі, у неї *«чудові подовгасті чорні очі», а «срібні великі монети, що були вплетені в її чорне волосся, надавали їй чорному, мов з бронзи, темному лицю предивну чарівну окрасу...»* [1, с. 281].

Молода циганка, дружина провідника циган Раду, народила сина не від законного чоловіка, а від коханого – народила *«білого сина з синіми очима!»* [1, с. 281]. Смерть чекала на зрадницю, та врятував Мавру батько, циган-музикант Андронаті: вимолвив вигнання, замість смерті єдиній дочці, але забрав найрідніше – дитину.

Ставлення письменниці до героїні специфічне, вона співчуває їй, бо якби не Мавра, може б, Тетяна виросла іншою, менш романтичною, буденнішою. Героїня як *«сповідниця і дорадниця дитини, і коли б не Іваниха з своїм поважним тверезим розумом, Мавра перевернула б дитину зовсім на свій бік»* [1, с. 303].

Мавра – циганка, тому приносить багатьом нещастя: через неї блукає батько світами, а Дубиха позбулася дочки, бо саме по дорозі до неї Тетяна зустріла Гриця. Винна вона і в смерті закоханих: *«Гриця остерігала перед чорними очима»* [1, с. 326], а Тетяні розповіла про зілля, що лихо присипляє. Смерть Гриця жінка сприймає як розплату за «гріхи» батьків: *«гріх винуватий всьому, він один!»* [1, с. 425].

Можемо зазначити, що в передачі образу Маври авторкою закладено сильний материнський потяг та любов: «*Блисковою пригадалася їй її дитина, і вона вмовкла... Натівзімліла з страху, повалилася назад*» [1, с. 294].

Мавра – втілення трагічної жіночої долі. Все життя жити усамітненою дуже важко. Єдиною раддю лишилася Тетяна, дівчина, що стала для неї дочкою, яку вона дуже любила.

Тетяна – красива дівчина, добра вдачею, серцем, доля якої нагадує Маврину. Тільки тут не вона зрадила, а її. Дівчина належить до тих натур, що вже як люблять, то люблять навіки. Сільська дівчина, вона має своє уявлення про щастя – вийти заміж не просто за коханого, а ще й багатого, бо «*на жодного, а на бідного вже й стільки не дивиться*» [1, с. 354]. Але вона покохала, і «*куди б не ходила, за що б не бралася, а в її душі грає одна і та сама пісня: "Гриць її полюбив, а вона Гриця ..."*» [1, с. 344]. Поруч із Грицем багатство втрачає свою вартість. Зараз для неї життя без Гриця немислиме, їй байдуже – багатий він чи бідний: «*Я перемовлю маму; хоч вона і строга, але вона мене любить. Чуєш, Грицю, любить – волю нашу зробить. Вона нас не розлучить...*» [1, с. 369]. У Тетяни перемагає світле, високе почуття над практицизмом – у цьому вона піднялася вище за Гриця.

Розкриття образу Настки подається у плані протиставлення її Тетяні, увага авторки зосереджена на їхніх поглядах на щастя, їхніх вчинках. Настка значно простіша, спокійна і любить щиро. Вона знає лише «*своє серце і красного Гриця*» [1, с. 381] – це її «*велика, глибока, поважна правда, яка їй вистарчає*» [1, с. 381]. Якщо дівчина вважає, що Гриць повинен бути її тільки тому, що вона познайомилася з ним раніше, то Тетяна людяніше підходить до вирішення цього питання: «*І Настка не винна. І в Настки щастя – нема*» [1, с. 414]. Тетяна не дозволила Маврі йти просити за неї, вона ж сама посилає старого Андронаті до Туркині.

У листі до Лесі Українки О. Кобилянська дає Настці таку характеристику: «Настка після мене повинна б перед красою Туркині зазімкнути, але що в неї перше право до Гриця, вона (крім того ще і матеріалістка) не відступає від свого постановлення звінчатися з Грицем» [3, с. 248]. Письменниця відчувала, що такі натури, як Настка, більш зрозумілі для людей, ніж Тетяна. Звідси доброзичливе ставлення до неї і Андронаті, і Маври.

Волелюбна Тетяна, що не знала ніякого примусу, полонила Гриця своєю гордістю, красою та щирістю, і він наполовину відірвався від берега сірої буденщини («*наскучилося межі горбами*» [1, с. 332]). Та Грицеві зрозуміти її духовний світ важко. Батьківські повчання занадто глибоко пустили коріння у його душу. Тому він так легко погодився на умовляння Настки, яка завжди «*його назад до розуму приведе, до праці нажене*» [1, с. 422]. Отже, при творенні образу Гриця О. Кобилянська психологічно вмотивовує і логічно пояснює його вчинки, маючи на увазі циганське походження героя (звідси його непостійність) і ті умови, в яких він зростає.

Варто зазначити, що через розкриття трагічної долі Маври, покараної за подружню зраду, змалювання двох зовсім різних дівчат – пристрасної Тетяни та спокійної Настки – письменниця підкреслює важливість відчуття провини і обов'язкову відповідальність за неї.

Таким чином, жіночі образи повісті «В неділю рано зілля копала...» надзвичайно різнопланові, вони є втіленням достатньо відмінних поглядів на світ та почуття. Кожна із героїнь прагне відшукати в цьому світі своє місце, але для кожної із них ця мета досягається різними шляхами. Ольга Кобилянська вкладає у своїх героїнь власну душу, власні почуття і погляди. Крізь призму жіночих образів повісті ми бачимо світ та закони, за якими він функціонує.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобилянська, О. Повісті. Оповідання. Новели [Текст] / О. Кобилянська. – К. : Наукова думка, 1988. – 673 с.
2. Павличко, Д. Туга і непокоря [Текст] / Д. Павличко. Магістралями слова. – К. : Радянський письменник, 1977. – С. 36–52.
3. Томашук, Н. Ольга Кобилянська [Текст] : Життя і творчість / Н. Томашук. – К. : Дніпро, 1969. – 384 с.

Получено 14.05.2015

В. С. УСАНОВА, И. А. ЯРОШЕВИЧ
ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ В ПОВЕСТИ ОЛЬГИ КОБЫЛЯНСКОЙ «В
ВОСКРЕСЕНЬЕ РАНО ЗЕЛЬЕ КОПАЛА...»
Донецкий национальный университет

В статье исследованы женские образы в повести Ольги Кобылянкой «В воскресенье рано зелье копала...». Сделан акцент на разделении героинь на старшее и младшее поколение. Исследование данной темы позволяет понять специфику и психологическое состояние женщин этой повести.
художественный образ, женские образы, повесть, поколения, трагическая судьба

VICTORIA USANOVA, IRINA YAROSHEVICH
FEMALE IMAGERY IN THE STORY OF OLGA KOBLYANSKAYA «THE
SUNDAY MORNING DUG POTION...»
Donetsk National University

This article explores the female characters in the story of Olga Kobylanska «In Sunday morning dug potion ...». Emphasis on the separation of the main character in older and younger generations have been done. Research of the topic allows us to understand the specifics and psychological state of women in this story.
art image, female characters, tale, generation, tragic fate

УДК82=162.2

К. О. КУПРІЯНОВА, І. А. ЯРОШЕВИЧ
Донецький національний університет

ЧОРНОБИЛЬСЬКІ МОТИВИ У ЗБІРЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАДОННА ПЕРЕХРЕСТЬ»

У статті досліджено специфіку чорнобильських мотивів у збірці Ліни Костенко «Мадонна перехресть». Досліджувані мотиви розглядаються як одні з ключових в поезії авторки, що веде до розуміння природи творчості поетеси. Запропонований аналіз дозволяє зрозуміти органічний взаємозв'язок найважливіших для поезії Ліни Костенко образів і мотивів. Це мотив минулого, пам'яті, самотності, байдужості людей по відношенню до природи.

Ліна Костенко, Чорнобиль, мотиви, природа, «Мадонна перехресть»

Творчість Ліни Костенко на мотивному рівні у своїх працях розглядали такі літературознавці, як Г. Клочек, І. Дзюба, Н. Головченко, О. Слоньовська, С. Барабаш та інші.

Чорнобильська земля здавна славилася чудовими краєвидами, щедрим врожаєм, прекрасними садами та лугами. Але однієї квітневої ночі 1986 року все змінилося назавжди. З тих пір ця земля стала іменуватися зоною – скаліченою, непридатною для життя місцевістю. Від цієї атомної катастрофи здригнулись серця всіх земляків, а слово «зона» не перестає лунає в цих серцях вже багато років. Ця подія ще надовго залишиться в пам'яті людства. Аварія на Чорнобильській АЕС стала новою точкою відліку в історії атомної енергетики, показала, наскільки небезпечна та позбавлена контролю сила атома і як неймовірно важко вгамувати її. Скільки б не минуло років – кожен пам'ятатиме цю страшну аварію, яка не має і не може мати минулого часу.

Ця страшна трагедія не залишила байдужим нікого. На неї відгукнулися в пресі такі письменники, як О. Гончар, Б. Олійник, І. Драч. Поезія не мовчала. Майже одночасно написані поеми Л. Горлача, С. Йовенко.

Не могла, звичайно, оминати цю тему в своїй творчості і Ліна Василівна Костенко. Взагалі природа завжди була і залишається досі для поетеси цілющим джерелом радості й натхнення. Природа постійно оживає в її думках, спогадах, даруючи душевну рівновагу.

Тема Чорнобиля яскраво відбилася не тільки в поезії, а й у житті поетеси. Ліна Василівна сама багато працювала у зоні як член експедиції по збереженню пам'яток чорнобильської культури і народилася на території, близькій до Чорнобиля, тому вона найпослідовніше розгортає катастрофічне сприйняття трагедії. Загалом, Чорнобиль у розумінні Ліни Костенко – місце, де «вмерла Україна».

Чорнобильські мотиви проходять крізь усю творчість поетеси: це і поетичні збірки, такі як «Річка Геракліта», «Мадонна перехресть», і «Записки українського самашедшого», це і повість «Зона відчуження», написана до десятиріччя трагедії на Чорнобильській АЕС.

Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу деяких поезій, слід подати визначення поняття мотив. Згідно зі словником літературознавчих термінів, мотив – це неподільна смислова одиниця, з якої складається фабула: мотив відданості вітчизні, жертвності, зради коханого тощо. Мотиви рухають вчинками персонажів, збуджують їх переживання і роздуми, особливо тонко динамізують внутрішній світ ліричного суб'єкта. Отже, під мотивом розуміємо неподільну складову сюжету ліричного твору, його тему.

Особливо яскраво мотив Чорнобиля розкривається в останній поетичній збірці поетеси «Мадонна перехресть», що включає як нові вірші, так і ті, що не були видані раніше. Так само, як і в попередній збірці «Річка Геракліта», тут спостерігаємо і описи природи Чорнобильського краю до аварії, і після неї, і мотив байдужості людей до природи. Поруч із чорнобильським мотивом стоїть мотив самотності, який проходить крізь усю творчість поетеси. Але якщо у віршах, вміщених в «Річці Геракліті», переважає констатація атмосфери, яка зберігається в Чорнобилі вже довгий час, то у «Мадонні перехресть», окрім цього, вже наявні заклики ліричної героїні до людей не бути байдужими до природи, не повторювати помилок минулого.

В одному з віршів поетеса запитує: «О земле моя, земле, кому ти дорога?», роблячи акцент на тому, що колись «світ славен був Платонами, / славен був Евклідами», а тепер «все всім до лампочки / до фені» [2, с. 63]. У читача виникає сумнів «отже й мені все "до фені"?». Лірична героїня не знає, що буде далі зі світом, вона боїться, що люди не схаменуться і стан погіршитися, хоча здавалося б, що гірше вже нема куди. Підсумовуючими рядками вірша «люди віруси, / от просто собі віруси на цій живій землі?!» поетеса ніби дає читачеві змогу замислитися, що кожен з нас винен в тому, що зараз відбувається і що кожен може змінити ситуацію. Варто зазначити, що Ліна Костенко начебто звинувачує людей в цій страшній аварії та в екологічній проблемі загалом. Лірична героїня її поезій не вірить, що на цьому всі «дзвони» для людства закінчилися. Вона ставить українську трагедію в один ряд із Хіросімою і Фукусімою та приречено чекає на наступний «дзвін»: «Потім, як усі ми, / почувла раптом дзвони Хіросіми. / А потім – дзвін Чорнобиля. Ізону. / І серце дзвону в попелі руїн. / І Фукусіму, де вже й не до дзвону. / Який він буде, наш наступний дзвін?» [2, с. 101].

Чорнобильська зона для ліричної героїні – це концтабір, з якого природа втекти не може. Все, що залишається людям – це попросити вибачення у живих істот, що там залишилися. «Косуленько, пробач, що ти за дротом. / Я теж за дротом, тільки по цей бік» [2, с. 59], у цих рядках відчувається розпач ліричної героїні, підкреслюється безсилість людини в порятунку природи.

У багатьох поезіях провідним є мотив самотності: «Не половіють в полі колоски / Не ходять люди. М'ячики не скачуть. / В Чорнобиль повертаються казки. / Самі себе розказують і плачуть» [2, с. 60]. Зараз в цьому краю немає людей, тварин, навіть рослин, нічого, крім горя, страждання, нікому навіть розповідати казок. Але тут є казки, спогади, що залишилися від щасливого минулого. Тут відчувається біль ліричної героїні, тугу за колись живим краєм України.

«Сніги в снігах, руку скувала крига, і вербам руки з холоду звело. Біжить вовчиця – мати-роздобига, зеленим оком світить на село» [2, с. 61], здавалося б, в цих рядках описано природу звичайного села, але далі спостерігаємо, що «те село давно уже як привид» і що тут свій слід вже залишила смерть. Завершальним для цієї поезії є образ вовчиці, яка виє вночі. На нашу думку, цей образ символізує самотність цього краю та підкреслює моторошність атмосфери цієї місцевості.

Також важливим є образ «лісу, який горів», що уособлює як Чорнобильську зону, так і всю нашу планету, яка зараз перебуває в небезпечному стані. Лірична героїня пам'ятає цей ліс ще живим і здається, що це було нещодавно, але зараз він «сумний, задуманий і чорний». Героїня жалкує щодо всієї планети, розуміння того, що одна людина не може змінити ситуацію, є свідченням того, що у всьому, що робиться зараз з планетою, винні виключно самі люди, вони самі знищують планету. Доказом цього є заключний рядок вірша: «йшов гамадрил і кинув сигарету» [2, с. 62].

Таким чином, чорнобильські мотиви у збірці «Мадонна перехресть» посідають першорядне місце серед всіх інших мотивів, бо перегукуються з мотивами самотності, минулого, пам'яті, що сприяють більш повному їх розумінню. Поетеса не просто доносить до людей ту атмосферу, опис природи чорнобильського краю, а й закликає людей до збереження навколишнього середовища, щоб більше таких аварій в історії людства не повторювалося.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ключек, Г. Д. Ліна Костенко [Текст] : навчальний посібник / Г. Д. Ключек. – Кіровоград : Степова Еллада, 1999. – 320 с.
2. Костенко, Л. В. Мадонна перехресть [Текст] / Л. В. Костенко. – К. : Либідь, 2012. – 112 с.
3. Лесин, В. М. Словник літературознавчих термінів [Текст] / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – К. : Радянська школа, 1965. – 477 с.

Получено 15.05.2015

К. А. КУПРИЯНОВА, И. А. ЯРОШЕВИЧ
ЧЕРНОБЫЛЬСКИЕ МОТИВЫ В СБОРНИКЕ ЛИНЫ КОСТЕНКО
«МАДОННА ПЕРЕПУТЬЯ»
Донецкий национальный университет

В статье исследовано специфику чернобыльского мотива в сборнике Лины Костенко «Мадонна перепутья». Исследуемые мотивы рассматриваются как одни из ключевых в поэзии автора, что ведет к пониманию природы творчества поэтессы. Предложенный анализ позволяет понять органическую взаимосвязь важнейших для поэзии Лины Костенко образов и мотивов. Это мотив прошлого, памяти, одиночества, равнодушия по отношению к природе.

Лина Костенко, Чернобыль, мотивы, природа, «Мадонна перепутья»

KRISTINA KUPRIYANOVA, IRINA YAROSHEVICH
CHERNOBYL MOTIVES IN THE COLLECTION OF POETRY OF LINA KOSTENKO
«MADONNA CROSSROADS»
Donetsk National University

In the paper we investigate the specificity of the Chernobyl motive in the collection Kostenko «Madonna of the crossroads». The investigated motives are considered as one of the key in the poetry of the author, which leads to an understanding of the nature of creativity poet. The proposed analysis allows us to understand the most important organic relationship to poetry Kostenko images and motives. This is a motive of the past, memory, loneliness, indifference towards nature.

Lina Kostenko, Chernobyl, motivation, nature, «Madonna crossroads»

УДК 82-1

Д. В. БЕЛЫЙ, Ю. Н. НОВИКОВА

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ЖИЗНИ В ЛИРИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ДМИТРИЯ БЕЛОГО

В статье рассмотрены философские проблемы бытия через художественное слово. Определена роль поэзии и философии в художественном осмыслении действительности; проанализирована тема смысла жизни и предназначения человека (на материале авторских лирических произведений).

философия, поэзия, философская лирика, лирический герой, художественное слово

С древних времён люди задумывались о смысле жизни, о добре и зле, сущности бытия. Познание мира осуществлялось через поэзию. Древнегреческие философы также излагали свои мысли в стихотворной форме. Согласно утверждению М. Гайдеггера, «философия и поэзия стоят на противоположных вершинах, но говорят одно и то же» [2, с. 154].

Даже через несколько тысячелетий культурной истории человечества философия и поэзия остаются взаимодействующими, взаимообогащающими составляющими. Теоретическое осознание этого взаимодействия нашло место в философско-эстетических концепциях Платона, Аристотеля, Ф. Шлегеля, Новалиса, Ф. Шеллинга, Г. В. Ф. Гегеля, Р. У. Эмерсона, Дж. Сантаяны, Т. С. Элиота, М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера, Т. Адорно и др.

Целью этой работы является исследование философских проблем бытия через художественное слово. Поставленной целью обусловлены следующие задачи: 1) определение роли поэзии и философии в художественном осмыслении действительности; 2) анализ философских проблем бытия (на материале авторских лирических произведений).

Предметом философской лирики становятся всеобщие, универсальные, вечные проблемы, погружаясь в которые сознание человека разрастается до масштабов мироздания, время воспринимается как вечность. У поэта есть своя философия, которая «имеет совсем другой смысл, иной характер, чем в специальных трактатах. Это философия художника, философия поэтическая, философия человеческого настроения и глубоких размышлений о человеческой жизни и её назначении, философия, тесно связанная с теми художественными образами, которые поэт воспроизводит...» [3, с. 272, 278].

Поэзия – героиня философии. Она помогает нам познать сущность бытия. Философия – это теория поэзии. Сколько веков люди пытаются объяснить чудо художественного слова!..

Теме смысла жизни, предназначения человека, его непростого жизненного пути посвящены стихотворения «Отражение», «Жизнь», «Злоба мыслей» и др. Наиболее ярко иллюстрирует жизненное кредо лирического героя авторское произведение «Концерт»:

Концерт

Волнуешься – уродуешь пальцы,
Пятишься с подготовкой назад.
От страха пускаешься в танцы,
Не попадая в «заезженный» лад.
Вот и пришло время расплаты.
Адский концерт закончится смертью.
А как хочется закончить всё патом,
С величайшим для человека – честью!

Человек – слабое существо. Волнуясь, он заламывает пальцы, переступает с ноги на ногу, отходит назад, словно танцует уже давно выученный танец жизни, который всё равно не получается. Человеческая жизнь быстротечна, словно «адский концерт», который закончится переходом в вечность. Но каждому человеку хочется, чтобы его жизнь закончилась «патом». В последних строках звучит мотивация, призыв, пожелание. Лирический герой уверен: человек должен завершить свой путь достойно, с честью. Затрагивая философскую тему смысла жизни, автор раскрывает сущность человека, сложности его жизненного пути. Каждый человек хочет не остаться незаметным для общества, поэтому, подготовив своё «дебютное выступление», волнуется: ведь его «жизненный концерт» должен быть наилучшим, на бис.

Лирический герой авторского произведения «Отражение» подводит нас к мысли о том, что юность – это пик жизни. В это время мы делаем великие открытия – открываем самих себя. А познание себя – самое важное, что может открыться человеку. В таких поисках есть глубокий смысл: каждый может раскрыть свои реальные, до сих пор неизвестные возможности, чтобы выявить и использовать их, а значит – найти себя. Для этого надо себя познать, то есть изучить и суметь оценить. А после – дать возможность строить, творить своё я. Эта мысль созвучна с одним из главных постулатов творчества философа и поэта XVII в. Григория Сковороды: «Познай самого себя – и ты познаешь мир».

Человеческая жизнь... Неповторима и привычна, радостна и печальна, полна глубоких переживаний, сладка, как мёд, и горька, как полынь. Из стихотворения «Жизнь» мы узнаём, что главная ценность – жизнь – сложна и разнообразна, «не всем по зубам», но очень интересна. Поэтому важно не упустить свой шанс, идти к избранной цели, преодолевая препятствия: «Зубами торопись вцепиться там, где волочиться не смог».

Жизнь непонятна, непредсказуема, страшна. Но человек должен пройти свой путь самостоятельно и достойно, найти своё место в мире. Каждый день мы делаем выбор, задаваясь вопросом: «Что делать? Кто я? Почему я?». При этом не имеем права жаловаться: «Ворона ликует на заре, лишая права на стон». И так каждый день, целую вечность...

Неблагодарность – это болезнь людей, героиня произведения «Злоба мыслей». Она разделяет душу, где добро и зло постоянно ведут свой неравный бой. С каждым днём тёмная сторона начинает вытеснять свет, захватывая душу. Это никто другой, как люди, чьи сердца утонули в тёплых краях темноты и уже не верят в добро. Но любовь меняет человека, меняет мир...

Основой художественного творчества является философия. Благодаря ей человек способен абстрагироваться от сугубо субъективных переживаний, взглянуть на вещи со стороны, понять мир во всей его целостности. «Великий поэт, – писал В. Г. Белинский, – говоря о себе самом, о своём я, говорит об общем, о человечестве, ибо в его натуре лежит всё, чем живёт человечество» [1, с. 521].

Поэзия, в частности философская лирика, служит средством обобщения жизненного материала, проникая в сущность самой жизни. Творчество писателя приобретает философский характер уже тогда, когда оно сознательно или нет вступает в сферу познания, изображая человека через его отношение к природе, к различным социальным и духовным явлениям. Поэзии близок дух философских поисков, она живёт размышлениями о смысле жизни, о назначении и достоинстве человека. Это своеобразное соединение души и разума, синтез возвышенности мысли и красоты художественного слова.

Мысль о том, что время поэзии прошло, что в нынешнюю техногенную эпоху нужна лишь информация – строгая, достоверная, корректно сухая – стала доминирующей в наши дни. Но реальность ставит всё на свои места: поклонники поэтического слова были, есть и будут во все времена, ибо мир литературы обогащает и углубляет наш опыт познания мира, действительности. Поэзия передаёт внутреннее стремление человека жить в гармонии, любить, верить, надеяться...

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Белинский, В. Г. Полное собрание сочинений [Текст] : в 13 т. Т. 4 / В. Г. Белинский. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1953. – 667 с.
2. Гайдеггер, М. Разговор на просёлочной дороге [Текст] : Избранные статьи позднего периода творчества / М. Гайдеггер. – М. : Высш. школа, 1991. – 192 с.
3. Психология [Текст] : Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

Получено 18.05.2015

Д. В. БЕЛИЙ, Ю. М. НОВИКОВА

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЖИТТЯ У ЛІРИЧНИХ ТВОРАХ ДМИТРА БЕЛОГО

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

У статті розглянуто філософські проблеми буття через художнє слово. Визначена роль поезії та філософії в художньому осмисленні дійсності; проаналізовано тему сенсу життя й призначення людини (на матеріалі авторських ліричних творів).

філософія, поезія, філософська лірика, ліричний герой, художнє слово

DMITRIY BELYI, YULIA NOVYKOVA

PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF THE LIFE IN DMITRIY BELYI'S LYRICS

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The article deals with the philosophical problems of humans being by means of the art word. The role of poetry and philosophy in defined in the art understanding of the reality; the theme of a human life and the predestination of a man has been analyzed here (on the lyrics materials of the author).

philosophy, lyrical poetry, philosophical lyric, lyric hero, art word

УДК 395.6

Н. В. КУЗНЕЦОВ, Д. В. КУЗНЕЦОВ, Т. Н. ГАПОНОВА

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ГОВОРИТЬ ПРАВИЛЬНО

В статье рассмотрено правильное, нормативное употребление слов, словосочетаний и конструкций в современном литературном русском языке. Статья поможет повысить культурный уровень речи студентов и носителей языка.

речевая культура, богатство языка, норма языка, слова, словосочетания

Литературные нормы языка – понятие не застывшее, раз и навсегда сформировавшееся. Как и вся система живого языка, нормы развиваются и видоизменяются вместе с ним. Что-то утрачивается, а что-то, напротив, приобретает в процессе постоянной языковой эволюции. «Правильное» и «неправильное» в языке – это лишь одна сторона дела, не покрывающая всех особенностей живого употребления. Высокая речевая культура предполагает также умение ориентироваться в богатстве языка, в его подчас неуловимых, но так необходимых для точного выражения мыслей и чувств, оттенков значений, в нормативных вариантах употребления, выработанных языком в процессе его многовекового развития. О старом и новом в литературной норме, о различиях в употреблении близких по звучанию и форме, но разных по значению слов, об условиях употребления некоторых словосочетаний в русском литературном языке пойдет речь в нашей статье.

«Класть» или «ложить» – этот вопрос для современного русского языка можно называть извечным, ведь слово «ложить» в разговорной речи встречается куда чаще, чем правильное «класть». И если ухо знатоков языка такой глагол задевает, то для большинства простых людей правильным кажется говорить именно «ложить». Этот глагол при необходимости употребляем только с приставками («положил», «положу», «выложил», «выложу», «приложил», «приложу»). Глагол «кладу» употребляется, как правило, без приставок. Его можно употреблять во всех временах, и он имеет несовершенный вид: «клал», «кладу», «буду класть». Иными словами, глаголы «положил», «положу» и прочие следует употреблять тогда, когда действие в прошлом уже совершено или будет совершено в будущем, без акцента на его продолжительность. Например, «я положил ручку на стол» – акцент делается на том, что ручка лежит на столе. Глагол же «класть» употребляется тогда, когда действие имеет несовершенный вид и акцент делается на его продолжительности в прошедшем или будущем времени или на том, что действие продолжается в данный момент времени. Например, «я кладу ручку на стол» – действие продолжается сейчас. Или второй пример: «я клал кирпич в течение трех дней» – предложение выражает продолжительность действий по укладке кирпича, тогда как предложение – «я положил кирпич» – отражало бы сам факт того, что кирпич уже положен.

«Родной» и «родимый». Оба слова – употребляются в современном русском языке в одних и тех же значениях. Различаются они стилистической окраской и способностью вступать в сочетания с другими словами. «Родным» или «родимым» называют человека состоящего в родстве по прямой линии. Так говорят о матери, об отце, братьях, сестрах и других близких родственниках. Рассматривая различия между этими словами, можно заметить, что слово «родной» может быть употреблено в самых разнообразных обстоятельствах. Его мы найдем и в высокой поэзии, и в бытовой речи, и в научной – где угодно. Это стилистически нейтральное слово.

Прилагательное «родимый» применяется более ограничено. В общелитературную речь оно пришло из языка народной поэзии. Употребление именно этого слова в сказках, народных песнях наложило на слово определенный стилистический отпечаток.

© Н. В. Кузнецов, Д. В. Кузнецов, Т. Н. Гапонова, 2015

Слово «родной» можно встретить довольно часто. Например, у Некрасова в поэме «Кому на Руси жить хорошо» есть такие строки: «Идет родная матушка. / Не будит – пуще кутает: / «Спи, милая, касатушка, / Спи, силу запасай!». У А. С. Пушкина в романе «Евгений Онегин» читаем: «... молчалива, / Как лань лесная боязлива, / Она в семье своей родной / Казалась девочкой чужой».

Круг слов, с которыми сочетается слово «родной», очень широк: *родная страна, родной край, родной язык, родная речь*. Не всюду здесь подошло бы прилагательное «родимый», но прекрасно оно звучит в поэтической строке. Например, у М. Ю. Лермонтова в поэме «Мцыри»: «...Я цель одну, / Прийти в родимую страну, / Имел в душе, – и превозмог / Страданье голода, как мог».

Мы так же говорим: *родимый край, родимая сторонка*. То есть, применяясь к обстоятельствам, используем разнообразные средства нашего богатого языка.

«Жилец» и «житель». В современном русском языке эти однокоренные слова значительно отличаются друг от друга по своим значениям и употреблению. «Жителями» – как наиболее общим словом – мы называем тех, кто живет, проживает, обитает где-нибудь например: *житель города или деревни, житель Подмосковья, коренной житель какой-нибудь местности* и т. п. А вот слово «жилец» имеет более узкий и конкретный смысл. «Жилец» – это лицо проживающее в доме, квартире, квартирант. Мы говорим: «К нам въехал новый жилец», «общее собрание жильцов» и т. п. С отрицанием не слово «жилец» употребляется (в значении сказуемого) в устойчивых оборотах «не жилец на этом свете» или просто «не жилец» – о человеке слабого здоровья, болезненного вида. В поэме А. Т. Твардовского «Василий Теркин» происходит разговор раненого Теркина со смертью: «Дрогнул Теркин замерзая, / На постели снеговой. / – Я не звал тебя, косая, / Я солдат еще живой. / Смерть, смеясь нагнулась ниже: / – Полно, полно, молодец, / Я – то знаю, я – то вижу: / Ты живой, да не жилец».

В XIX веке слова «жилец» и «житель» широко употреблялись в качестве полных синонимов, заменяя друг друга. К настоящему времени «житель» и «жилец» далеко разошлись в своих значениях и употреблении, и теперь в подобных сочетаниях мы применяем только слово «житель».

«Состязание» и «соревнование». Различия в употреблении слов «состязание» и «соревнование», иногда довольно тонкие, малозаметные на первый взгляд. В значении «спортивный поединок, спортивная встреча» слово «состязание» употребляется обычно лишь в тех случаях, когда речь идет именно о единичной игре, о матче, о разовом выступлении спортсменов. Например: «состязание прошло в упорной борьбе» или «исход состязания решило мастерство наших игроков». В тех же случаях, когда речь идет о системе игр – чемпионате, первенстве – мы скорее употребим слово «соревнование» (в форме множественного числа). Например: «соревнования по боксу», «соревнования фигуристов».

В современной литературной речи слово «соревнование» в значении «спортивная встреча» более терминологично и более официально по сравнению со своим менее терминологичным синонимом общего употребления, существительным «состязание».

«Налаженный механизм» или «отлаженный механизм»? Чтобы ответить на этот вопрос, надо разобраться в различиях глаголов «наладить» и «отладить», от которых образованы соответственно причастия «налаженный» и «отлаженный».

Глагол «наладить» – многозначный. И в некоторых своих значениях он близок к однокоренному глаголу «отладить». Вместе с тем он значительно шире по своему семантическому объему. Глагол «наладить» – значит прежде всего «устроить, создать, организовать». Например: «наладить дело, наладить порядок, наладить работу». «Налаженный механизм» – это такое устройство, которое либо пущено в ход, либо просто подготовлено для работы.

Иное дело – «Отлаженный механизм». По своему значению и образованию причастие «отлаженный» связано с глаголом «отладить» и существительным «отладка». По своей семантике глагол «отладить» связан с такими словами, как «отделать, усовершенствовать, довести до нужной точности или ритмичности в работе». Например: «отладить станок-автомат; отладить схему; отладить запоминающее устройство». Таким образом, «отлаженный механизм» – значит «отрегулированный в соответствии с требованиями», а не просто «пущенный в ход».

Различие глаголов «наладить» и «отладить», а также образованных от них причастий «налаженный» и «отлаженный» проявляется особенно ярко и наглядно в однотипных конструкциях. Сравним, например: «налаженный часовой механизм» и «отлаженный часовой механизм».

«Налаженный часовой механизм» – это значит «пущенный в ход», «начавший работать». А вот «отлаженный часовой механизм» – это значит «точный, отрегулированный, ритмичный и бесперебойный в работе».

Наша речь отображает наш внутренний мир. Правильная речь создаёт впечатление, что перед вами находится образованный, интеллигентный человек. Намного приятнее слушать человека, который последовательно и грамотно излагает свои мысли. Неприятно находиться в обществе с человеком,

который вульгарно выражается, использует нецензурные слова. Правильность речи – основной показатель развития человека.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Люстрова, З. Н. О культуре русской речи [Текст] / З. Н. Люстрова, Л. И. Скворцов, В. Я. Дерягин. – М. : Знание, 1987. – 176 с.
2. Михайловская, Н. Г. Путь к русскому слову [Текст] / Н. Г. Михайловская. – М. : Просвещение, 1986. – 178 с.
3. Новиков, Л. А. Искусство слова [Текст] / Л. А. Новиков. – М. : Знание, 1982. – 125 с.
4. Рассказы о русском языке [Текст] : Кн. для учителя / [Сост. А. Е. Михневич]. – Мн. : Нар. асвета, 1985. – 231 с.

Получено 19.05.2015

М. В. КУЗНЕЦОВ, Д. В. КУЗНЕЦОВ, Т. М. ГАПОНОВА
ГОВОРИТИ ПРАВИЛЬНО

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

У статті розглянуто правильне, нормативне використання слів, словосполучень і конструкцій у сучасній літературній російській мові. Стаття допоможе підвищити культурний рівень мовлення студентів і носіїв мови.

мовленнєва культура, багатство мови, норма мови, слова, словосполучення

NIKITA KYZNECHOV, DANIL KYZNECHOV, TATYANA GAPONOVA
TALKING IS CORRECT

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The correct, normative use of words, word-combinations and constructions in the modern literary Russian language has been considered in the article. The article will help to promote the standard of culture of speech of students and native speakers.

speech culture, riches of language, norm of language, words, word-combination

УДК 811.161.2'282.3(477.62)

Н. В. КОВТУН, І. О. КУДРЕЙКО
Донецький національний університет

ОСНОВНІ РИСИ СХІДНОСТЕПОВИХ ГОВІРОК НА ОСНОВІ ГОВІРКИ С. КУРДЮМІВКА МІСТА ДЗЕРЖИНСЬКА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто основні фонетичні, лексичні, морфологічні і синтаксичні риси східностепових говірок на основі матеріалів говірки селища Курдюмівка міста Держинська Донецької області.

говірка, фонетичні риси, лексичні риси

Усвідомлення неперехідного наукового значення інформації про українські діалекти, традиційну культуру спонукають до розробки програми збереження етнокультурної спадщини. Реалізація цієї програми передбачає зокрема продовження роботи щодо збирання й опрацювання говіркового матеріалу.

Для відтворення говірки як функціонуючої системи необхідним є залучення до аналізу значних за обсягами діалектних текстів. Багато дослідників здавна усвідомлювали особливу евристичну цінність текстів, додаючи до своїх описових діалектологічних праць зразки зв'язних текстів, окремі вирази, фольклор з досліджуваної місцевості. Однак різні мовні території опрацьовані нерівномірно. Подальшого вивчення потребує і східностеповий масив.

Мета дослідження полягає у створенні списку основних спільних рис східностепових говірок і їх систематизації.

Східностепові говірки виявляють спільні фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні риси. Розглянемо їх на прикладі матеріалу, зібраного в смт Курдюмівка м. Держинська Донецької області.

Фонетичні риси східностепових говірок

Непослідовне чергування етимологічних **о, е з і** в новозакритих складах: *стол і ст'іл, радос'т' і рад'іс'т', с'ол і с'іл, коров і кор'ів*.

«Акання» в деяких говірках, яке полягає в заступленні ненаголошеного **о** через **а**: *рабіла, насіла, малада́, сарочка́*.

Оглушення дзвінких приголосних у кінці слів і перед глухими, яке часто спостерігається в мові молодшого покоління: *дуп, хл'ін, розкажу, колос*.

Уживання фрикативних **з, з', ж** замість африкат **дз, дз', дж**: *зе́ркало, звони́т', дро́ж'і*.

Використання двофонемної структури **мн'** замість **мй**: *мн'а́со, мн'а́та*.

Послідовніше ніж у літературній мові спрощення груп приголосних: *т'і́киє, с'і́ча́с, ко́др'а, мо́на*.

Запозичені слова асимілюються, зазнаючи при цьому різноманітних змін на говірковій основі:

– **ф > хв, х, в**: *хвამі́л'ї́а, шихванер, хверма, асвал'т*;

– гіперична зміна **а** на **о**, що має лексикалізований характер: *окуше́р, попирóсиє, боклажа́н, ба́рхот, о́каці́їа*;

– зміни, пов'язані з твердою вимовою губних, шиплячих, задньоязикових приголосних: *помидор, хвамі́л'ї́а, огиро́к*;

– вплив російської мови в галузі палаталізації приголосних: *т'і́л'ів'ізор, д'і́ван, вел'ісапет, брусл'ет, д'і́калон, т'ехн'і́кум*.

Лексичні риси східностепових говірок

Однією з основних рис лексичної системи новостворених східностепових говірок, які постали у результаті взаємодії різних діалектних мікросистем, є функціонування лексичних паралелізмів, тобто вживання в одній говірці кількох назв на позначення одного і того ж поняття. Наприклад: очерет, комиш (каміш); деревій, тисячолісник, рибка, кашка; помідор (помидор), баклажан; огріх, пліш «місце, пропущене при сіянні вручну»; сорочка, рубашка; штани, бр'юки; відро, цеберка; кирпич, саман «саморобний, будівельний матеріал»; буханка, хлібина. Східностепові говірки відзначаються також великою кількістю лексичних паралелізмів на міжговірковому рівні у межах говору. Наприклад: ріл'а, бранка, спахане поле, пахота, зоране поле, виоране поле; план, город, левада, грядка, капуста; молода, наречена, княгиня, нів'єста та ін.

Лексеми, вживані на позначення одного і того ж поняття у різних східностепових говірках, можуть бути диференціюючими, тобто такими, що розмежовують групи говірок у межах говору, маючи більш-менш чіткі ареали. Таким є, наприклад, ряд слів: обрикóса (абрикóса) – жердél'а (жерд'ола, жердél'а); черешн'а – баргарона (болгарона); душá – барáн – вовк «середина кавуна»; нóчви – ваганí; нас'ін'а – кабачкí – с'ємочки; йайце́ (йайчко) – крашанка та ін.

Більшість міжговіркових паралелізмів чітких ареалів не утворює. Досить часто паралельні форми є лексико-словотвірними варіантами, які виникають у результаті використання різних афіксів при творенні однієї і тієї ж назви. Наприклад: зеленуватий – зеленкуватий; білявий – білесий; зимувати – зимуватися; похожий – підхожий; пособить – підсобить; вишник – вишняк; шовкун – шовкопряд; тут – тутечки; кавунка – кавуниця – кавуниха та ін.

Серед локальних найменувань у східностепових говірках можна назвати власне лексичні і лексико-словотвірні утворення. Наприклад: цілина, тирса, ковила; вишня, верба «дерево взагалі»; буханка «хлібина», цеберка «відро», бутильок «скляна банка», пірія' «бік вулиці», кабиця «літня плитка», кирпич «саморобна цегла з соломи і глини»; кізяк «сухий кінський послід»; розорить «розібрати на частини», пособити «допомогти», поміч «допомога», баран «середина кавуна», година «добра погода», гробки «поминальне свято», сапетка «низький широкий кошик», чубук «товстолобик», вискочка, чакан «рогіз», бідарка «вид возу», сопл'як «вид дрібної риби», солопета «роззява», баргарона «вид черешні» та ін.

У мовленні носіїв східностепових говірок спостерігається поширення русизмів. Наприклад: са́хар', шчас, д'єлат', вопшч'є, воздух, молн'їя, на́да, час 'година', неділя 'тиждень', ст'ірат' 'прати', на́равиц'а 'подобається' та ін. Тематичні групи лексики достатньо деталізовані, однак у деяких з них спостерігається втрата давніх однослівних назв або заміна їх описовими. Наприклад: дядина – дядькова дружина, тітка; зовиця – сестра чоловіка, ятрівка – братова дружина – серед назв спорідненості.

Отже, на основі зібраного матеріалу в смт Курдюмівка ми розглянули основні спільні особливості східностепових говірок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко, С. П. Українська діалектологія [Текст] / С. П. Бевзенко. – К. : Вищ. шк., 1980. – 246 с.
2. Ващенко, В. С. З історії та географії діалектних слів [Текст] / В. С. Ващенко. – Харків : Вид-во Харківського університету, 1962. – 175 с.
3. Гриценко, П. Ю. Дослідження лексики українських говорів [Текст] / П. Ю. Гриценко // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 22–30.
4. Омельченко, З. Л. Матеріали до словника східностепових українських говірок [Текст] / З. Л. Омельченко, Н. Б. Клименко. – Донецьк : Вид-во ДонДУ, 2006. – 114 с.
5. Східностепові українські говірки [Текст] : Наук. навч. посібник / За ред. д. філол. н., проф. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонДУ, 1998. – 114 с.

Получено 20.05.2015

Н. В. КОВТУН, И. А. КУДРЕЙКО

ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ ВОСТОЧНОУКРАИНСКИХ ГОВОРОВ НА ОСНОВЕ
ГОВОРА ПОСЁЛКА КУРДЮМОВКА ГОРОДА ДЗЕРЖИНСКА ДОНЕЦКОЙ
ОБЛАСТИ

Донецкий национальный университет

В статье представлены основные фонетические, лексические черты восточностепных говоров на основе материалов говора посёлка Курдюмовка города Дзержинска Донецкой области.

говор, фонетические черты, лексические черты

NINA KOVTUN, IRINA KUDREIKO

SOME BASIC COMMON FEATURES OF EASTERN STEPPE SUB DIALECTS
BASED ON THE SUB DIALECT OF THE VILLAGE OF KURDYUMOVKA,
DZERZHINSK, DONETSK REGION

Donetsk National University

The article presents basic general phonetic, lexical features of Eastern Steppe sub dialects based on an analysis of the sub dialect of the village of Kurdyumovka, Dzerzhinsk, Donetsk oblast.

Sub dialect, phonetic characteristics, lexical characteristics

УДК 801.81 (477.62)

А. Є. ЖУКОВ, І. О. КУДРЕЙКО
Донецький національний університет

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕРГОНІМІВ М. МАКІЇВКИ

У статті розглянуто поняття «ергоніми» та їхня специфіка, зокрема проведений лексико-семантичний аналіз на фактичному матеріалі м. Макіївки; особливу увагу приділено еволюції поглядів науковців з досліджуваної проблеми крізь призму попередніх здобутків українського мовознавства.

ергонім, ергонімія, топоніми, соціоніми, онім, апелятив, номінація

Історично-часова плинність і зумовлені нею процеси змінюваності та непостійності в усіх галузях народного господарства впливають на динаміку росту різних об'єктів власності (заводів, фабрик, фірм, організацій, товариств тощо). Особливий інтерес становлять ці ділові об'єднання на сучасному етапі розвитку, тому що їх кількість збільшується чи не з геометричною прогресією. Однак досі комплексно не досліджено найменування ділових об'єднань, хоча потреба в цьому очевидна. Таких власних назв у містах значна кількість, і це спричиняє багато проблем з їх упровадженням у широкий обіг. Це зумовлює актуальність обраної теми.

Мета дослідження полягає у виявленні та систематизації ергонімів м. Макіївки, визначенні їх лексико-семантичних типів.

Протягом часу відбуваються різноманітні зміни в суспільстві. Соціальні зміни в регіоні кінця ХХ – поч. ХХІ ст., нові шляхи розвитку вітчизняної економіки спровокували появу великої кількості підприємств різного функціонального профілю (ділових об'єднань людей, комерційних об'єктів, культурних, спортивних закладів тощо). Цілком логічно, що кожне з них вимагало своєї назви – ергоніма. Такі назви стають дедалі більш різноманітними, важливими і невід'ємними у сучасному українському мовленні: літературному, рекламному, народно-побутовому [7, с. 151]. Сьогодні в ергонімії спостерігаємо «номінаційний вибух», своєрідний «ергонімний бум» (Т. П. Романова, С. О. Шестакова), спричинений розвитком економічних відносин в регіоні, а отже, і виникненням великої кількості різноманітних фірм, організацій, установ, підприємств, виокремлюваних через надання їм власної назви – ергоніма. У наявних вітчизняних і зарубіжних студіях з ергонімії аналізують переважно лексико-семантичний бік відповідних одиниць (праці З. І. Бузиної, І. Г. Долгачова, Л. В. Дубровіної, Ю. О. Карпенка та ін.), ергонімію різних ареалів української мови представлено в працях О. О. Белея (ергонімія Закарпаття), Н. В. Кутузи (ергонімікон м. Одеси), С. О. Шестакової (ергонімія Харківської та Сумської областей, частково м. Києва, Полтави, Львова), М. М. Цілини (ергонімія м. Києва) [1, с. 13]. В ономастичній літературі вперше дала визначення терміну «ергонім» Н. В. Подольська. Дослідниця зазначала, що «ергонім – це власне ім'я ділового об'єднання людей, в тому числі союзу, організації, установи, корпорації, підприємства, суспільства, закладу, гуртків» [8, с. 66]. Більшість науковців вважає, що ергоніми посідають проміжне місце між топонімами та соціонімами. Такої думки дотримується, наприклад, О. В. Суперанська. Вона наголошує, що «через свою прив'язаність до місця ергоніми зближуються з топонімами, а завдяки зв'язку з професійно об'єднаними групами людей – з позначенням колективів – соціонімами» [8, с. 65]. На думку Б. З. Букчиної, ергоніми – «це умовний термін на позначення об'єднаних назв різних соціальних груп людей, а саме – міжнародних, державних, проспілкових, суспільних, кооперативних та ін.» [8, с. 67]. До цієї групи вона зараховує й назви виробничих організацій (установ), а наближеність ергонімів до топонімів дослідниця вбачає в їх співвідношенні з назвами приміщень. З огляду на те, що деякі об'єкти ергонімної номінації співвідносні з низкою окремих понять (ергоніми позначають і людей, і приміщення, і діяльність),

О. В. Суперанська пропонує вважати такі назви установ, спільнот, об'єднань, органів періодичної преси, компаній тощо комплексними ергонімічними об'єктами.

Отже, у нашій роботі ергонімом є власні назви комерційних підприємств, які посідають проміжне місце між топонімами та соціонімами.

На Донеччині питанням ергонімії присвячено праці Є. С. Отіна, Г. П. Лукаш, Б. І. Моторіна та ін. Розглянуто переважно питання конотаційного аналізу онімів, їх мотивованість (Г. П. Лукаш). Також приділено увагу розгляду російської ергонімії, питанням семантичної характеристики терміна, конотації власних імен (Є. С. Отін) [5, с. 156]. Слід відзначити, що більшість дослідників обирає провідною темою дослідження семантичної класифікації ергонімів. Наше дослідження присвячено розгляду типології ергонімів на лексико-семантичному рівні. Джерелом для написання стали різні писемні матеріали, зокрема телефонні довідники міста Макіївки. Фактичний матеріал збирався і шляхом особистого спостереження, обстеження рекламної продукції підприємств міста протягом 2014 року. Усього зібрано 400 ергонімів – назв комерційно-виробничих підприємств.

Особливу увагу приділено класифікації назв за джерелами виникнення: 1) ергоніми відонімного походження; 2) ергоніми відапелятивного походження.

Твірною базою ергонімів відонімного походження найчастіше виступають антропоніми. Похідною основою подібних ергонімів виступають імена, прізвища власників підприємств: «Діана», «Марина», «Кузьмич», «Еллі», «Ольга», «Ніна» та под.

Відантропонімні ергоніми представлені власне українськими прізвищами: «Беденко», «Бондарчук», «Малинович» та ін., а також іншомовними: «Роксолана», «Маркович», «Клеопатра». Також похідною основою назв підприємств виступають загальновідомі імена, прізвища історичних осіб та інших відомих особистостей: «Мономах», «Щирак», «Король» та ін. Широко використовується іншомовна форма імені: «Алекс», «Брюс», «Давид» тощо [3, с. 56]. Серед топонімічних назв, що функціонують як назви підприємств, в окрему групу варто виділити гідроніми: «Дніпро», «Рось», «Калька», «Либідь». Характерно, що серед гідронімів, які виступають назвами підприємств, не зафіксовано назв озер і морів. Досить продуктивним джерелом найменувань є міфологія. Так серед назв міфологічного походження виділяємо лексеми на позначення міфічних об'єктів та персонажів: «Олімп», «Аїд», «Фенікс», «Пегас», «Валькірії», «Адоніс», «Кассандра» та ін.

Ергоніми відапелятивного походження найчастіше відбивають характер діяльності підприємств: «Інтерфарм», «Сорбус», «Алмаз», «Нова Люкс», «Нова Світ», «Перекотиполе» та ін. [4, с. 14]. Специфіка ергонімів відапелятивного типу полягає в тому, що ці назви відбивають реальні явища або реальні риси того чи іншого об'єкта [8, с. 65]. Не менш важливе місце займає лексика рекламного характеру, спрямована на виникнення певних асоціацій, які у свою чергу зумовлюють відповідні дії з боку споживачів, клієнтів, відвідувачів: «Бест» (з англ. – найкращий), «Ні – Ні» (вища якість), «Берегиня», «Ренесанс» (Відродження), «Мікс», «Оазис», «Рандеву» тощо. Повний психологічний вплив мають назви з елементом «+», який представлений в літерній чи знаковій формі: «Люкс+», «2000+», «Плюс», «Якість+», «Комфорт+». Знак має певний візуальний вплив на людину і дає установку на додаткові пропозиції [6].

Отже, ергоніми – невід'ємні елементи ономастичної системи, попри наявні суперечливі твердження про їхній лінгвістичний статус – наближення до топонімів, соціонімів, товарних знаків.

Ергоніми, безумовно, належать до класу власних назв, оскільки їм притаманні такі ознаки, як співвіднесення з одиничним денотатом, диференціація однакових речей, наявність трьох аспектів значення – доономастичного, ономастичного, відономастичного, поступова втрата етимологічного значення, особливості акту найменування, специфіка написання, актуалізація в мовленні, віддзеркалювання у свідомості у вигляді уявлень, а не понять, на відміну від загальних назв. Слід зауважити, що більшість назв обирається невипадково. Однак створення назв потребує відповідальності й уваги з боку мовців, які обирають різноманітні джерела їх творення, щоб назви не набували якихось негативних асоціацій чи не завдавали незручності при використанні.

Вивчення ергонімів є невід'ємним складником для подальшої розробки теорії власних назв. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому та повному розгляді номінації підприємства різних галузей, систематичному спостереженні іншомовних назв ергонімів із запозиченими елементами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белей, О. О. Наскільки українськими є новочасні українські фірмоніми? Про деякі проблеми у сфері власних назв сучасних підприємств [Текст] / О. О. Белей // Дивослово. – 2000. – № 2. – С. 12–14.

2. Карпенко, Ю. А. Специфика ономастики [Текст] / Ю. А. Карпенко // Русская ономастика : сб. науч. трудов / [отв. ред. Ю. А. Карпенко]. – Одесса : Изд-во Одес. гос. ун-та, 1984. – С. 3–16.
3. Кутуза, Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів [Текст] / Н. В. Кутуза // Записки з українського мовознавства. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 13. – С. 91–95.
4. Мікіна, О. Г. Номінаційні процеси в сучасній європейській ергонімії [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Г. Мікіна. – Донецьк, 1993. – 21 с.
5. Отин, Е. С. Из истории русской эргонимии [Текст] / Е. С. Отин // Избранные труды по языкознанию. – Донецьк : Донецщина, 1999. – Т. 2. – С. 155–166.
6. Полосіна, М. Особливості найменувань підприємств м. Донецька та м. Макіївки [Текст] / М. Полосіна // Лінгвістичні студії : Збірник наукових праць. – 2007. – Випуск 15. – С. 523–527.
7. Сидоренко, О. М. Номінаційні процеси в полілінгвальній ергонімії Донеччини [Текст] : дис. ... канд. філол. наук / О. М. Сидоренко. – Донецьк, 2013. – 210 с.
8. Соколова, Л. Н. Типи мотивованості ергонімів (на матеріалі ергонімії м. Києва) [Текст] / Л. Н. Соколова // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 65–69.

Получено 21.05.2015

А. Е. ЖУКОВ, И. А. КУДРЕЙКО
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭРГОНИМОВ Г. МАКЕЕВКИ
Донецкий национальный университет

В статье рассмотрено понятие «эргонимы» и их специфика, в частности лексико-семантический анализ на фактическом материале г. Макеевки; особое внимание уделено эволюции взглядов ученых по исследуемой проблеме сквозь призму предыдущих достижений украинского языкознания.
эргоним, эргонимия, топонимы, соционики, оним, апеллятив, номинация

ANATOLIY ZHUKOV, IRINA KUDREIKO
LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF ERGONYMS OF MAKEYEVKA
Donetsk National University

The article deals with the concept of «ergonyms» and their specificity, in particular lexical-semantic analysis on evidence of Makeyevka; Special attention is paid to the evolution of the views of the scientists on the problem under investigation in the light of previous achievements of Ukrainian linguistics.
ergonym, ergonymy, place names, socionics, names, apellyativ nomination

УДК 811.161.2'367

А. О. РУСАНОВА, І. О. КУДРЕЙКО

Донецький національний університет

КОМУНІКАТИВНІ ФУНКЦІЇ ЗВЕРТАННЯ В ОПОВІДАННЯХ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКИ «СЕРДЕШНА ОКСАНА», «ЩИРА ЛЮБОВ»

У статті досліджено комунікативні функції звертання на основі творів Г. Квітки-Основ'яненки «Сердешна Оксана», «Щира любов», з-поміж яких виділяємо номінативно-контактну, вокативну та етикетну функції.

звертання, номінативно-контактна функція, вокативна функція, етикетна функція

Звертання – один із найсильніших граматичних засобів нашого мовлення. У мовленнєвому спілкуванні звертання виконує велике функційне навантаження. Категорія функції тісно пов'язана з комунікацією. Стаття присвячена дослідженню комунікативних функцій звертання у творчості Г. Квітки-Основ'яненки, зокрема у творах «Сердешна Оксана», «Щира любов», оскільки в них яскраво представлені номінативно-контактна, вокативна, етикетна функції. Метою статті постає аналіз комунікативних функцій звертання. Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити, які саме звертання виконують комунікативні функції; 2) встановити характерні особливості комунікативних функцій звертання; 3) проаналізувати функційні особливості звертання у творах Г. Квітки-Основ'яненки.

Звертання, виконуючи функції встановлення і підтримання контакту, забезпечує умови комфортного спілкування між мовцями, тому в сучасних дослідженнях російських і українських лінгвістів Ю. Л. Агафонова, І. І. Слинька, П. С. Дудика, А. П. Загнітка звертання розглядається не лише у контексті граматики, а і як компонент комунікативного акту. Ми підтримуємо думку також тих мовознавців (насамперед це позиція І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської), які враховують як формально-граматичні, так і семантичні особливості синтаксичних одиниць, зокрема й звертання, що є одним із засобів ускладнення структури неелементарного простого речення. З огляду на це такі звертання виконують такі комунікативні функції: вокативну, номінативну та етикетну.

За визначенням І. Р. Вихованця, звертання, що виконують вокативну функцію, називаються «звертаннями-реченнями або вокативними реченнями» [2, с. 146]. Вокативні речення характеризуються тим, що:

1) у них вживаються тільки назви осіб у кличній формі або ідентичній з нею формі називного відмінка, притому переважно власні імена або іменники, що означають осіб за їх сімейними стосунками (мамо, батьку, сине, брате і т. п.);

2) вирішальну роль у вокативному реченні відіграє інтонація, тому що за її допомогою передаються спонукання і ті чи інші емоційні реакції;

3) вокативні речення з семантико-граматичного боку є нерозкладними.

За змістом і функцією вокативні речення можна поділити на такі три основні групи:

1. Речення, що виражають кликання когось або вимогу відгукнутись, називають адресата мовлення з метою привернути його увагу, стимулювати до якихось дій, наприклад: *«Незабаром біжить і копитан. – Чи ти тут, Оксано?»*.

2. Речення, у якому звертання підсилюється тоном заборони, що має на меті припинити висловлення, дії чи вчинки співбесідника, наприклад: *«Не роби так, синочку, не ходи туди, голубчику!»*; *«Сиди, доню, дома, чого таки бігаєш?»*; *«Ей, доню, кинь такі горді думки!»*.

3. Речення, що виражає різноманітні емоційні реакції та почуття, наприклад: «Оксано, Оксано! Якби ти більше панів знала, ти б цього ніколи не сказала...» (докір); «Оксано, Оксано! Де твої шутки та жарти? Де твої таниці та скоки?» (співчуття та жаль).

Важливою функцією звертання є номінативна, яка може поєднувати в собі емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення. Номінація, здійснювана формами звертання, може бути адекватною або неадекватною. Адекватність номінації виявляється у відповідності вживаної форми звертання характеристиці адресата та комунікативній ситуації. Залежно від цієї функції звертання позначають:

1) власні назви людей (імена, прізвища, по батькові), наприклад: «Проводжу ж я тебе, Оксано!», «Аж засумував копитан як почув, що ти, Уласівно, хочеш вибратись у сусіди...»;

2) осіб за родинною ознакою, наприклад: «Де-то ти, доню, так довго була? Але, вже й нерано», «Піду я, мамо, прохажуся; або на вдвір ї посиджу, або до Мелашки схожжу»;

3) осіб за соціальною ознакою, наприклад: «А що, пане голово, і ви, панове громадо...»;

4) назви дерев, будівельних споруд, наприклад: «Церква свята! Я увіходила в тебе чиста й непорочна».

Основою неадекватної номінації є дві тенденції: 1) недостатня прагматична компетенція мовця (незнання, як правильно звернутися), наприклад: «Звільтесь, тьотушка, до себе постій прийняти»; 2) інтенція мовця (свідоме вживання форми звертання, неадекватної певній комунікативній ситуації), наприклад: «Знаєш що, душко? Завтра уранці ми йдемо у поход...»; «Устань, моя кришечко, моя лебідочко!». Вживання неадекватної номінації характеризується створенням додаткової емоційно-оцінної характеристики.

Щодо етикетної функції, то тут треба зазначити, що ця функція найбільше залежить від характеру взаємин адресантів, від певних норм мовного етикету. За цими параметрами можна виокремити такі групи звертань:

1. Спеціальні звертання (на позначення посад, звань) використовують до осіб, які займають престижні посади в суспільстві. Наприклад: «А що, пане голово, і ви, панове громадо, от вже і Семена прийшло, покрови святої швидко діждемося...».

2. Загальні звертання виконують роль встановлення і підтримування контакту між співрозмовниками. Звертання цієї групи успішно застосовуються в будь-якій сфері мовленнєвої взаємодії – офіційній і неофіційній. Загальні звертання доповнюють найменування осіб, взаємини яких ґрунтуються на близькій психологічній дистанції, на спільних інтересах, дружбі між адресантами і доповнюються різними епітетами: «Ой, згадаймо лишень, братця, свої молоді літа, як ще ми парубкували...».

3. Звертання-антропоніми, у яких вибір варіанта імені залежить від соціального статусу, віку, ступеня знайомства, родинних стосунків, дружніх взаємин тощо. Комбінація загальних і спеціальних звертань з додаванням власних імен дає можливість адресантові передати своє ставлення до соціальної ролі, соціального статусу адресата і вживається як у внутрішньосімейній, так і в позасімейній сферах. Офіційність у спілкування вносять звертання-патроніми – звертання на ім'я по батькові до близьких друзів. Ними часто послуговуються адресанти, передаючи шанобливе ставлення до адресата старшого віку чи до осіб, рівних собі за соціальним статусом. На ім'я по батькові автори звертаються до адресатів, з якими або особисто знайомі, або мають давні дружні стосунки. Наприклад: «Ми б тебе, Уласівно Векло, і не зачіпляли...», «Семеновичу! Бачу я, що ви мене дуже любите...».

4. Звертальні вирази з емоційно-оцінними словами становлять найбільшу групу серед аналізованих творів. Крім того, емоційні звертання часто відтворюють стилістичне зниження або підвищення ступеня емотивності спілкування і мають своєрідний відтінок, який дозволяє визначити характер взаємин, міжособистісну дистанцію між мовцями. Оклична інтонація та повтори надають таким висловленням експресивності, наприклад: «Матусенько, ріднесенька, рибочко, голубочко, перепілочко!».

Отже, звертання – граматично незалежний та інтонаційний відокремлений компонент речення чи більш складного синтаксичного цілого, що позначає особу або предмет, до якого безпосередньо звернена мова того, хто говорить або пише. Саме цим визначається його найголовніша функція – комунікативна. У межах комунікативної функції було розглянуто вокативну, номінативну та етикетну функції. Серед проаналізованих груп звертань було виявлено: найбільшу кількість репрезентують звертальні вирази з емоційно-оцінними словами. Це зумовлено стильовими особливостями творчості Г. Квітки-Основ'яненка.

Подальші вивчення комунікативних функцій звертання дадуть змогу визначати особливості стилю написання будь-яких авторів залежно від більшої чи меншої кількості вживання груп звертань, які виконують або вокативну, або номінативну, або етикетну функції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко, О. В. Функціональна характеристика звертання в реченні і проблеми апелятивної граматики [Текст] / О. В. Бондаренко // Філологічні студії : Науковий часопис. – Луцьк : Волинський академічний дім, 2004. – № 4. – С. 387–398.
2. Вихованець, І. Р. Граматика української мови [Текст] : Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Дудик, П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові [Текст] / П. С. Дудик // Укр. мова і літ. в школі. – 1971. – № 5. – С. 37–43.
4. Квітка-Основ'яненко, Г. Ф. Сердешна Оксана. Щира любов [Текст] // Твори в двох томах. Т. 1 / Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. – К. : Дніпро, 1978. – С. 284–384.
5. Скаб, М. С. Так звані «сплутування» вокатива та номінатива і його тлумачення лінгвістами [Текст] / М. С. Скаб // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк, 2001. – № 8. – С. 50–56.
6. Яценко, І. П. Чи є звертання членом речення? [Текст] / І. П. Яценко // Синтаксична будова української мови / Ред. кол.: М. А. Жовтобрюх (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1968. – С. 72–91.

Получено 25.05.2015

А. А. РУСАНОВА, И. А. КУДРЕЙКО
КОМУНИКАТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ОБРАЩЕНИЯ В РАССКАЗАХ
Г. КВИТКИ-ОСНОВЬЯНЕНКО «СЕРДЕШНА ОКСАНА», «ЩИРА ЛЮБОВ»
Донецкий национальный университет

В статье исследованы коммуникативные функции обращения на основе произведений Г. Квитки-Основьяненко «Сердешна Оксана», «Щира любов», среди которых выделяем номинативно-контактную, вокативную и этикетную функции.

обращение, номинативно-контактная функция, вокативная функция, этикетная функция

ALINA RUSANOVA, IRINA KUDREIKO
COMMUNICATIONAL ADDRESSING MODES IN THE STORIES OF
H. KVITKA-OSNOVYANENKO «UNFORTUNATE OKSANA» AND «SINCERE
LOVE»
Donetsk National University

This article explores communicational addressing modes in refer to works of H. Kvitky-Osnovyanenko «Unfortunate Oksana», «Sincere Love», among which are nominative clause, vocative clause and etiquette clause.

addressing modes, nominative clause, vocative clause, etiquette clause

УДК 395.6

К. О. ГОЛУБЄВА, Г. О. ПЕРВЕНКО, Л. І. ЧЕРНИШОВА

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ УКРАЇНСЬКОГО КОМУНІКАТИВНОГО ЕТИКЕТУ

У статті оглядово висвітлено комунікативну доцільність використання невербальних засобів комунікації; розглянуто систему знаків засобів невербальної комунікації та їх класифікацію. Подано огляд таких важливих параметрів невербальної комунікації, як міжособистісний простір, поза мовця тощо. Проаналізовано значення модальних засобів у процесі спілкування: погляду, виразу обличчя, усмішки, тону та темпу мовлення, інтонації спілкування, паузи тощо.

комунікація, невербальні засоби, модальні засоби спілкування, міжособистісний простір, пантоміміка

Найуніверсальніший та найефективніший засіб інформаційного зв'язку між людьми – словесне (вербальне) мовлення. Проте спілкування відбувається не завжди і не лише за допомогою слів, поєднаних у висловлювання. Люди використовують для комунікативного зв'язку цілу низку невербальних засобів. Це передусім соматичні знаки: міміка, погляди, пози, рухи тіла тощо. Використовувані в невербальній комунікації засоби мають індивідуальний характер, залежать від індивідуально-психологічних особливостей, соціального середовища, національної належності особистості. Учені по-різному пропонують класифікувати невербальні засоби, але всі наголошують на важливості й необхідності у точному переданні думок.

До засобів невербальної комунікації учені відносять такі системи знаків: оптико-кінетична (міміка, пантоміміка); паралінгвістична (система вокалізації, тобто якість голосу, його діапазон, тональність тощо); екстралінгвістична (покашлювання, сміх, плач та ін.). Простір і час також виступають особливою знаковою системою спілкування. Науковці засоби невербальної комунікації класифікують у такий спосіб.

1. Мова тіла:

- статична експресія: фізіономіка (експресія обличчя та фігури);
- арт-ефекти: прикраси, манера одягатися, зачіска, косметика і запахи (природні, штучні);
- динамічна експресія: текесика (дотики, потиски рук, поплескування); просодія (тембр, висота, гучність, темп мовлення, особливості наголошування, акцент голосу); екстралінгвістика (паузи, покашлювання, сміх, позіхання, плач); кінесика (комунікативно значущі рухи: міміка, жести, пантоміміка, постава, поза, хода; контакт очей: спрямованість, частота контакту, тривалість); авербальні дії (дії з предметами, тілесні рухи – почісування, потирання рук).

2. Міжособистісний простір: дистанція, взаємне розміщення під час спілкування.

3. Часові характеристики: тривалість спілкування; пунктуальність партнерів; своєчасність дій.

Учені встановили, що різноманітні невербальні сигнали в особистісному спілкуванні несуть від 60 до 80 % інформації. Це означає, що більша частина спілкування здійснюється без участі засобів мовного коду, але з орієнтацією на інші його складові: паралінгвістичні елементи, елементи інших семіотичних систем. На думку дослідників, вираз обличчя, поза, жести (коли йдеться про сприйняття співрозмовника як особистості) набагато ефективніші, ніж його словесне мовлення.

До важливих параметрів невербальної комунікації належить міжособистісний простір – дистанція, яка неусвідомлено встановлюється в процесі безпосереднього спілкування між людьми. Часто успіх спілкування певною мірою залежить від комфортності «дистанції», яку займають учасники комунікативного акту. Дослідники розрізняють такі дистанції між комунікантами: інтимна (від 0 до 0,4 м), особиста (від 0,4 до 1,5 м), суспільна (від 1,5 до 4 м) і відкрита (від 4 до 8 м).

Міжособистісний простір – це і місце перебування співрозмовників. Воно враховує претензії кожної людини на наявність власного «життєвого простору», який окреслюють з допомогою жестів, особистих речей. Порухення цього простору може дратувати, призводити до неетичної поведінки партнера. Етикетний сенс має не тільки відстань між співрозмовниками, а й поза мовця. Поза мовця – це знак, що має комунікативний сенс і виявляє не лише душевний стан людини, її здоров'я, манери, а й ставлення, налаштованість, наміри стосовно співрозмовника (аудиторії). За позою досвідчені мовці вміють вгадувати настрій, визначати характер, «читати» думки співрозмовника. Наприклад: піднята голова засвідчує впевненість у собі, виражену самосвідомість (без самозвеличування, зарозумілості), відкритість і увагу до інших. Характерна для українців поза «руки в боки» – ознака непокірності або готовності до роботи, вступити у суперечку.

Найпоширеніші серед невербальних засобів мовленнєвого етикету – погляд, вираз обличчя, пантоміміка, жести, предметні знаки та ін.

Етикетне функціонування очей регулюється певними нормами, неоднаковими у різних суспільствах. У нас невічливо, розмовляючи з людиною, відводити очі вбік, розглядати якийсь предмет або свої нігті, роздивлятися довкола, вивчати своє відображення у дзеркалі чи вітрині, спеціально примружуватися. Спілкуючись, українці дивилися і дивляться у вічі один одному, від цього і народилося слово «ввічливий».

Повноцінно сприймати, розшифровувати почуте, розуміти, наскільки слова відповідають думкам, позиції, реальній дійсності допомагає одночасне спостереження за обличчям мовця. Іноді обличчя людини виражає більше змісту, ніж сказане, є правдивішим за слова. Недаремно у народі існують вислови «не вміє брехати», «видають очі», «видає міміка».

Міміка – це рухи м'язів обличчя, які виражають внутрішній душевний стан людини; один з важливих елементів акторського мистецтва. Фіксований, «застиглий» стан м'язів, міміку в статичності називають «виразом обличчя», або «міною». І рухи м'язів, і їх «застигання» – це знаки, що мимовільно чи «керовано» беруть участь у вираженні почуттів, оцінок, ставлення до співрозмовника, його мовлення. Певних висновків про людину можна дійти, звернувши увагу на її брови: ознакою «інтелігентності» вважають прямі або злегка підняті брови у горизонтальному положенні на малій відстані між ними; дугоподібні або сильно опущені збоку вниз на значній відстані між ними є ознакою «неінтелігентності».

Особливого значення надається усмішці. Усмішка – особливий порух м'язами обличчя (губ, очей), який виражає схильність до сміху. Вміло послуговуючись нею, можна змінити мікроклімат між спілкувальниками. Усмішка може бути доброзичливою, знущально-принизливою, поблажливою, скептичною, довірливою, зневажливою, презирливою, хитрою та ін. Дослідники розрізняють майже два десятки її видів, що відбивають різні почуття та душевний стан – задоволення, недовіру, зніяковіття, симпатію, погорду, презирство.

Неабияке значення має тон розмови. Лексичний запас і граматична структура мови не визначають ще характеру розмови, важливий також тон, його інтонація. В тоні розмови відтворюються відтінки емоційності та вольової дії. Важко переоцінити роль голосу під час бесіди. У народі кажуть, що приємний голос лікує вуха.

З тону можна здогадатися і про настрій людини. Від 60 до 90 % правильних суджень про людину, її внутрішній стан ґрунтується на вмінні розшифровувати характеристики голосу і манери говорити. Тон певною мірою відображає характер людини, показує, з вихованою чи невихованою людиною ми спілкуємося. Тон в етикеті означає так само багато, як жести й пози в манері триматися під час спілкування. Одне й те саме слово чи фраза впливають на нас по-різному. Формально правильно вжиті етикетні формули можуть бути вимовлені так, у такому контексті чи ситуації, що від їхньої етикетності нічого не залишиться. Часто образливі не слова, а саме тон, зневажлива інтонація, з якою вимовляють фрази.

Особлива роль належить інтонації, основними функціями якої є: доповнення, заміщення, передбачення мовного висловлення, регулювання мовного потоку, акцентування на повідомленні, економія мовного висловлення. Інтонація дорослих, за твердженням фахівців, може нести до 40 % інформації. Часто за допомогою інтонації люди вкладають у слова набагато більше, ніж вони означають.

Етикетне значення у мовленні мають і темп мовлення, паузи, логічні наголоси. Паузи – цінний компонент у побутових розмовах. Вони засвідчують про повагу до людини, вміння зосередитися на розмові. Зазначимо, що українцям як народу ніколи не властиве було галасування, вони завжди говорили розважливо і спокійно, правильне використання логічних наголосів робить мовлення зрозумілим,

точним. Не менш важливо в етикеті спілкування вміти вислухати співбесідника, вчасно й доречно підтримати тему. Ввічливість, уважність – основна вимога мовного етикету.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
2. Радевич-Винницький, Я. Етикет і культура спілкування [Текст] : навч. посіб. / Я. Радевич-Винницький. – Львів : СПОЛОМ, 2001. – 224 с.
3. Стахів, М. Український комунікативний етикет [Текст] : навч.-метод. посіб. / М. Стахів. – К. : Знання, 2008. – 245 с.
4. Шевчук, С. В. Українська мова за професійним спрямуванням [Текст] : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – 3-є вид. виправ. і доповнен. – К. : Алерта, 2012. – 696 с.

Получено 01.06.2015

Е. А. ГОЛУБЕВА, Г. А. ПЕРВЕНКО, Л. И. ЧЕРНЫШОВА
НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА УКРАИНСКОГО КОММУНИКАТИВНОГО
ЭТИКЕТА

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

В статье обзорно освещена коммуникативная целесообразность использования невербальных средств коммуникации; рассмотрена система знаков средств невербальной коммуникации и их классификация. Представлен обзор таких важных параметров невербальной коммуникации, как межличностное пространство, поза говорящего. Проанализировано значение модальных средств в процессе общения: взгляда, выражения лица, улыбки, тона и темпа речи, интонации общения, паузы. **коммуникация, невербальные средства, модальные средства общения, межличностное пространство, пантомимика**

EKATERINA GOLYBEVA, HALINA PERVENKO, LARISA CHERNYSHOVA
UNVERBAL FACILITIES OF UKRAINIAN COMMUNICATIVE ETIQUETTE
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

In the article the communicative expediency of the use of un verbal facilities of communication has been carried out; the system of signs of facilities of un verbal communication and their classification have been considered. The review of such important parameters of un verbal communication as interpersonal space, pose of talking have been presented. The value of modal facilities in the process of communication: look, mien, smile, tone and rate of speech, intonation of communication, pause have been analyzed. **communication, un verbal facilities, modal means of intercourse, interpersonal space, pantomimicry**

УДК 39

А. О. ВОЛКОВ, Р. Н. НАЗАР

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ РОСПИСЬ КАК ОДИН ИЗ РУССКИХ НАРОДНЫХ ПРОМЫСЛОВ

В статье рассмотрены виды русской художественной росписи, проанализировано понятие «художественная роспись». Охарактеризованы основные приемы и техники мезенской, хохломской, жостовской росписей и гжели как культурного наследия русского народа.

художественная роспись, мезенская роспись, хохлома, жостово, гжель

Художественная роспись – искусство декорирования красками и кистью какой-либо поверхности. Искусство росписи следует отличать от живописи, что послужило *актуальностью работы*. Искусство живописи и качества живописности подразумевают пространственное отношение к изобразительной поверхности, а в искусстве росписи более важны осязательные качества. Роспись следует считать одним из самых популярных видов декоративно-прикладного искусства. В русском народном творчестве существует большое количество разновидностей этого вида декоративно-прикладного искусства. Роспись составляет важную часть композиции художественных изделий из фарфора, фаянса. Расписывают изделия из дерева, металла, стекла. Технику росписи применяют в изделиях из лака, тканей.

В России существуют такие виды росписи, как мезенская, жостовская, палехская, гжель, хохлома и другие. Изучение и сравнение этих техник стало *целью исследования*. Рассмотрим некоторые из них.

Мезенская роспись – традиционный вид росписи, получившая свое название от реки Мезень в Архангельской области. Ее появление было достаточно загадочно. Является одной из наиболее древних русских художественных промыслов. Ее истоки теряются в отдаленных веках первоначального формирования славянских племен. Пика своей популярности промысел достиг в XIX веке. Украшают изделия мезенских мастеров архаичные символы зверей, птиц, плодородия, урожая, огня, неба. К числу самых распространенных и любимых образов, чаще всего изображаемых мезенскими мастерами, следует отнести изображение коней и оленей – символов солнца, плодородия, источника жизненных благ. Традиционно предметы, расписанные мезенской росписью, имеют только два цвета – красный и чёрный (сажа и охра, позднее сурик). Роспись наносилась на негрунтованное дерево специальной деревянной палочкой (тиской), пером глухаря или тетерева, кисточкой из человеческого волоса. Затем изделие олифилось, что придавало ему золотистый цвет. Доска имела свои четкие пропорции. Ширина должна была три раза укладываться в её длину. Древесина пропитывалась льняным маслом. От этого её структура становилась яснее и ярче. Характер рисунка волокон во многом определяет и сам орнамент, который состоит из символов, как слова из букв. Внутреннее содержание символов, точное происхождение, взаимная связь уже практически утрачены.

Гжель – это название живописного региона, что в 60-и километрах от Москвы. Это колыбель и основной центр русской керамики. Археологические исследования на территории Гжели подтверждают существование здесь гончарного ремесла с начала XIV века. Конец XVIII века явился временем расцвета гжельской майолики; особенно большого искусства местные мастера достигли при изготовлении кувшинов, кумганов, квасников. В XIX веке гжельские мастера изобрели новый для себя материал и новую технологию: выпускали полуфаянс, затем фаянс и фарфор. Особый интерес

представляли изделия, расписанные в один цвет – синей подглизурной краской, наносимой кистью, с графической прорисовкой деталей.

Современное искусство гжели сложно и многообразно. Эта керамика – наиболее яркая, поэтичная и запоминающаяся среди русских промыслов. Популярны в России и во всем мире традиционные фарфоровые изделия с кобальтовыми (синими и голубыми) узорами. Казалось бы одноцветная роспись должна сделать изделие монотонным, однако все получилось совсем наоборот – благодаря характерному синему цвету с его различными оттенками, фарфор смотрится неповторимо и оригинально. Рисунки гжель – это сюжеты из народной жизни прошлого – катание на санях, масленица, жанровые сценки, сказочные персонажи, растительные орнаменты. Узоры неповторимы, ведь каждую чашку или поднос мастер расписывает вручную, в единственном экземпляре. Белый цвет фарфора играет роль контрастного фона. И главная задача художника – распределить остальные цвета таким образом, чтобы узор получился гармоничным и сбалансированным. Орнамент создает общую композицию с «взвешенным» центром. Но не только кобальтовые оттенки составляют богатую палитру гжели. Современные мастера смогли воссоздать многоцветную роспись, а также рисунки золотом и платиной. Эта техника используется при нанесении узоров на особую керамику – костяной фарфор.

Хохломская роспись – старинный русский народный промысел, родившийся в XVII веке в округе Нижнего Новгорода. Старинное предание рассказывает: жил когда-то в нижегородских лесах, на берегу тихой реки, человек. Кто он и откуда – нам не ведомо. Вырезал тот человек деревянные чаши да ложки и так их раскрашивал, что, казалось, сделаны они из чистого золота. Узнал об этом царь и послал солдат, чтобы доставили умельца во дворец, но сколько ни искали, не смогли найти чудо мастера. Ушел он неведомо куда, но прежде научил местных крестьян делать золотую посуду. В каждой избе сверкали золотом чаши да ложки.

По технологии изготовления сначала бьют баклуши – делают грубые бруски-заготовки из дерева. Затем снимают резцом излишек древесины и постепенно придают заготовке нужную форму. Так получается основа – «бельё» (неокрашенные изделия) – резные ковши и ложки, поставцы и чашки.

Посуду точат из сырого дерева, поэтому, сначала ее сушат. Затем изделия грунтуют, обмазывают глиной (вапой). После грунтовки изделие 7–8 часов сушат и обязательно вручную покрывают несколькими слоями олифы (льняного масла). В течение дня изделие покрывают олифой 3–4 раза. Следующий этап – «лужение», то есть втирание в поверхность изделия алюминиевого порошка. После лужения предметы приобретают красивый бело-зеркальный блеск, и готовы для росписи.

В росписи применяются масляные краски. Главные цвета, определяющие характер и узнаваемость хохломской росписи – красный и чёрный (киноварь и сажа), но для оживления узора допускаются и другие – коричневый, светло-зеленый, жёлтый, белый. Расписанные изделия 4–5 раз покрывают специальным лаком и, наконец, закаливают в течение 3–4 часов в печи при температуре +150... +160 °С до образования масляно-лаковой плёнки золотистого цвета. Так получается знаменитая «золотая хохлома». Хохломский мазок очень артистичен, выполняется быстро, кисточка «пляшет» по поверхности. Наивысшего расцвета хохломской промысел достиг в XVIII веке. В это время складывается два типа письма: верховое и фоновое. Верховая роспись велась пластичными мазками на пролуженной поверхности посуды, создавая великолепный ажурный рисунок. При «верховом» письме мастер наносит рисунок чёрной или красной краской на фон изделия. Для «фоновой» росписи было характерно применение чёрного или красного фона, тогда как сам рисунок оставался золотым.

Жостовская роспись – народный промысел художественной росписи металлических подносов, существующий в деревне Жостово Мытищинского района Московской области. Промысел расписных металлических подносов возник в середине XVIII в. на Урале, где были расположены металлургические заводы Демидовых (Нижний Тагил, Невьянск, Верх-Нейвинск), и только в первой половине XIX века подносы стали изготавливать в деревнях Московской губернии – Жостове, Троицком, Новосельцеве и др. В настоящее время производство подносов с лаковой росписью сосредоточено в деревне Жостово Московской области и в Нижнем Тагиле. С первой половины XIX века мастерские по производству расписных подносов работали в нескольких деревнях Московской губернии: Осташкове, с. Троицком, Сорокине, Хлебникове и др. Жостовская фабрика ведет свое начало от мастерской (открытой в 1825 году) откупившихся на волю крестьян – братьев Вишняковых. В 1928 году несколько артелей, образованных на базе мастерских после революции, объединились в одну – «Металлоподнос» в деревне Жостово, которая в дальнейшем (1960 г.) была преобразована в Жостовскую фабрику декоративной росписи.

Изготавливаются подносы из обычного листового железа. По форме они бывают круглые, восьмиугольные, комбинированные, прямоугольные, овальные и др. Выкованные изделия грунтуют, шпаклюют, шлифуют и лакируют, что делает их поверхность безукоризненно ровной, затем расписывают масляными красками и покрывают сверху несколькими слоями прозрачного бесцветного лака. Наиболее важной операцией является роспись. Роспись производится обычно по чёрному фону (иногда по красному, синему, зелёному, серебряному) причем мастер работает сразу над несколькими подносами. Основные сюжеты – цветочные и растительные орнаменты, а также бытовые сценки из народной жизни, пейзажи, сценки народных гуляний, свадеб и чаепитий. Самым распространённым видом жостовской росписи становится букет, расположенный в центре подноса и обрамлённый по борту мелким золотистым узором. Три-четыре крупных цветка (роза, тюльпан, георгин, а порой более скромные анютины глазки, выюнки и т. п.) окружались россыпью более мелких цветочков и бутонов, связанных между собой гибкими стебельками и лёгкой «травкой», то есть небольшими веточками и листочками.

В результате появляются бесконечные варианты сходных мотивов и образов, но никогда не увидеть среди них точных копий или повторений. Искусство Жостово основано на выработанных поколениями приёмах письма, без которых его артистичное мастерство было бы невозможно. Оно рождается в самом процессе своеобразной живописи-росписи, сочетающей строгую последовательность и отточенность ремесленных приёмов с импровизационностью творчества.

Таким образом, неповторимый рисунок на подносе, посуде, игрушке или шкатулке до сих пор завораживает и хранит память об авторе, стране, народных традициях и культуре, что помогает будущим поколениям гордиться наследием своей страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Величко, Н. Русская роспись. Техника. Приемы. Изделия. Энциклопедия [Текст] / Н. Величко. – М. : АСТ-Пресс, 2014. – 224 с.
2. Величко, Н. Мезенская роспись [Текст] / Н. Величко. – М. : АСТ-Пресс, 2014. – 128 с.

Отримано 08.06.2015

О. О. ВОЛКОВ, Р. М. НАЗАР

ХУДОЖНИЙ РОЗПИС ЯК ОДИН З РОСІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

У статті розглянуто види російського художнього розпису, проаналізовано поняття «художній розпис». Охарактеризовано основні прийоми й техніки мезенського, хохломського, жостівського розписів і гжелі як культурної спадщини російського народу.

художній розпис, мезенський розпис, хохлома, жостово, гжель

ALEXANDER VOLKOV, ROMAN NAZAR

ART PAINTING AS ONE OF THE RUSSIAN FOLK ART

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

In the article the types of Russian art painting have been considered, the concept of «art painting» has been analyzed. The main methods and techniques as the cultural heritage of the Russian people of Mezenskaya, Khokhloma, Gzhel, Zhostovo painting as cultural heritage of the Russian people, have been characterized.

decorative painting, Mezenskaya, Khokhloma, Zhostovo, Gzhel painting

УДК 811.161.2

Д. В. ДМИТРИЕВА, Н. А. КОВАЛЕВА

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

УПОТРЕБЛЕНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В УКРАИНСКОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрена совокупность терминов, выражающих специфические понятия в определенной области науки. Источником пополнения лексики современного украинского языка, в частности его деловой речи, являются иноязычные слова. Давно уже усвоенные, они обозначают названия общих явлений и предметов и вошли в активную лексику. В современных условиях употребление иностранной терминологии в украинском языке возросло до 10 процентов. Это слова иностранного происхождения, которые «прописались» в украинском языке или прямо, или через язык – посредник в разные времена.

терминология, лексика, заимствования, стилистические функции

Актуальным заданием современного языкознания стало образование и нормирование терминосистем, международное согласование терминов, теория и методика терминологической работы. Наряду с этим, в контексте педагогической науки остро стоит вопрос о заимствованиях слов иностранного происхождения в украинском профессиональном языке.

Наше исследование посвящено проблеме употребления терминологии иностранного происхождения в украинском профессиональном языке, и в связи с этим вопросом усвоения терминов и терминологических сочетаний занимались многие современные исследователи (А. Синявский, А. Мельничук, Л. Барановская, Л. Лучкина, В. Михайлюк).

Вопрос об иноязычных заимствованиях в современной украинской терминологии является центральным в статье.

В Украине функционирует несколько известных терминологических центров, основные из которых находятся в Харькове, Киеве и Львове. В частности, Львовский терминологический центр, основанный в свое время на кафедре украинского языка Львовского национального университета им. Ивана Франко, успешно функционирует как самостоятельная номенклатурная единица и учреждение при государственном университете «Львовская политехника». Это Комитет научно-технической терминологии, который ведет широкую просветительскую работу, выполняет государственный заказ на создание терминологических госстандартов, а также плодотворно работает в лексикографическом и организационном направлениях.

У языка, оказавшегося перед необходимостью заимствования иностранного слова, обозначающего ранее отсутствующее, но необходимое для выражения понятия (это может быть, как новый «предмет», так и новая «идея»), имеется три возможности: 1) заимствовать само это слово: так в языке появляются прямые заимствования в узком смысле, например, русское слово ярмарка является заимствованием нем. *jahrmarkt*, *хор* – *choir* у англ., кайф из араб. *kejf*, дизайн из англ. *design* и т. д.; 2) создать новое слово из своих морфем по образцу иностранного: таким образом в языке появляются словообразовательные кальки: например, русское слово *языкознание* создано по образцу немецкого *sprachwissenschaft*, *кислород* – по образцу латинского *oxygenium*, *предмет* – по образцу *objectum* и т. п.; 3) использование для выражения нужного значения уже имеющегося слова, придав ему новое значение по образцу иностранного слова, имеющего такую же самую полисемию или такую же самую внутреннюю форму (это называется семантическим калькированием). Пример: русские слова: *влияние* и *вдохновение* приобрели современное «абстрактное» значение под влиянием франц. *influence* и *inspiration*.

© Д. В. Дмитриева, Н. А. Ковалева, 2015

Терминология составляет отдельную подсистему в составе лексической системы, для нее характерна двусторонняя связь с лексической системой, поскольку одновременно она является и донором, и реципиентом – обогащая в определенной степени лексику, она сама находится под влиянием тех процессов, что происходят в общенациональной лексике языка. С развитием общества лексика увеличивается, поскольку люди фиксируют социально-экономические, государственно-политические, научно-технические и культурные достижения всей человеческой цивилизации.

Современная лексика отличается своей стилистической функцией, предвидя существование дополнительных стилистических оттенков и психологических оценок в конкретном словоупотреблении. Употребляется во всех эмоционально-экспрессивных и отдельных функциональных стилях речи (разговорном, художественном, публицистическом). Точно определить количество иностранных слов, которые употребляют в украинском языке, практически невозможно. Известно, что наиболее полно о большом количестве иностранных заимствований свидетельствует «Великий тлумачний словник сучасної української мови» [1], который содержит около 170 тыс. слов и словосочетаний. 11-томный «Словарь украинского языка» подает толкование более чем 135 тыс. слов. Показателем адаптации является рост количества сложных слов, в которых одни из компонентов – иноязычны по происхождению. К наиболее часто используемым в современных новообразованиях иноязычные основы относятся преимущественно препозитивно, *авто-* (от автомобиль), *агро-* (агронавт), *био-* (биология), *гео-* (геодезия, геолокация), *эко-* (экология), *нарко-* (нарколо), *психо-* (психолог), *радио-* (от радио), *радио-* (от радиации), *теле-* (телевизор), *термо-* (термопаста). В пользу того, что данные иноязычные элементы при создании нового слова все же есть корнями, а не аффиксами, свидетельствует тот факт, что те из них, которые активизировались или сформировались недавно, могут в новообразованиях выступать как в пре-, так и в постпозиции. Например, *шоумен* (ведущий развлекательных программ), *ток-шоу* (разновидность телевизионной программы), *арт-студия* (художественная организация) и *поп-арт* (направление в современном искусстве), *энергорынок* (сфера сбыта электроэнергии) и *облэнерго* (областная энергетическая компания) и т.д. Кроме того, эти словообразовательные элементы могут сочетаться между собой в новые слова без участия других корней: *авиашоу*, *телемену*, *телеарт*, *видеоарт*, *Трансаэро* и др. Это косвенное доказательство того, что в сознании говорящих эти иноязычные элементы маркированы как корни.

Также нами проанализировано ряд англо-украинских и русско-украинских словарей и можно сделать вывод, что современные словари в своей переводной части преимущественно калькируют модель термина языка-продуцента и поэтому имеют аналоги: *отредактировать* – *отбелить*, вместо *отредактировать* – *выбелить*. Целесообразно вернуть суффиксам утраченную специализацию, в частности использовать прилагательные с суф. *-ивн-* (*дефект* – *дефективный*) в тех случаях, когда следует обозначить активную способность, вместо форм на *-альн-(ий)* (*норма* – *нормальный*), поскольку этот аффикс имеет сему «назначен».

Интенсивное словообразование и рост количества лексических заимствований является явлением объективным и исторически обусловленным, это приводит к сдвигам в системе украинского языка. Новый лексический материал может привести к нарушению равновесия в языке, язык может потерять возможность быть универсальным средством общения. Вследствие неоправданного употребления иностранных слов речь может потерять свои главные функции – коммуникативную и информативную.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бусел, В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : «ПЕРУН», 2001. – 1400 с.
2. Васильева, А. Н. Курс лекций по стилистике русского языка [Текст] : Научный стиль речи / А. Н. Васильева. – М. : Рус. яз., 1976. – 189 с.
3. Виноградов, В. В. Основные типы лексических значений слова [Текст] / В. В. Виноградов // Вопр. языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3–29.
4. Коваль, М. До проблеми формування української технічної термінології [Текст] / М. Коваль, Г. Багдасар'ян // Науково-технічне слово. – 2003. – 1(93). – С. 75–78.
5. Кузнецова, Э. В. Лексикология русского языка [Текст] : Учебное пособие для филол. фак. ун-тов / Э. В. Кузнецова. – М. : Высш. шк., 1982. – 152 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь [Текст] / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 686 с.
7. Русско-украинский электрорадиотехнический словарь [Текст] / А. А. Тараненко, В. М. Брицин ; под редакцией А. А. Тараненко. – М. : Писатель, 1992. – 535 с.

8. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О. С. Ахманова. – М. : Сов. Энциклопедия, 1969. – 607 с.

Получено 12.05.2015

Д. В. ДМИТРИЄВА, Н. О. КОВАЛЬОВА
ВЖИВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНОЗЕМНОГО ПОХОДЖЕННЯ В
УКРАЇНСЬКОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

У статті розглянуто питання про сукупність термінів, що виражають специфічні поняття в певній галузі науки. Джерелом поповнення лексики сучасної української мови, зокрема її ділового мовлення, є іншомовні слова. Ті, що давно засвоєні, означають назви загальних явищ і предметів, що увійшли в активну лексику. У сучасних умовах вживання іноземної термінології зросло до 10 відсотків слів української мови. Це слова іноземного походження, які «прописалися» в українській мові або прямо, або через мову-посередника в різні часи.

термінологія, лексика, запозичення, стилістичні функції

DARYA DMITRIEVA, NATALYA KOVALEVA
THE USE OF THE TERMINOLOGY OF FOREIGN ORIGIN IN THE UKRAINIAN
PROFESSIONAL LANGUAGE

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

In this paper, we consider the set of terms expressing the specific concepts in a specific area of science. Source of replenishment of the vocabulary of modern Ukrainian language, in particular its business language is foreign words. Some of them had long since learned those names or common phenomena and objects included in the active vocabulary. In modern conditions of use foreign terminology has increased about 10 percent of the words of the Ukrainian language – words of foreign origin that are «registered» in the Ukrainian language, either directly or through language – mediator at different times.

terminology, vocabulary, borrowing stylistic features

ЗМІСТ

ЛОЦМАН Г. О., МЕЛЬНИЧЕНКО А. О. Еколог – професія майбутнього	5
ШОЛУХ М. В., НАД'ЯРНА А. Є. Про проблему адаптації вищих навчальних закладів до потреб молоді з обмеженими фізичними можливостями	8
ПРОКОПЕНКО А. В., ЖЕРЕБІЙОВ Я. І. Шляхи реформування житлово-комунального господарства Донецької області	13
МАКУЩЕНКО М. П. Теоретико-методичні аспекти функціонування механізму регулювання розвитку регіону на засадах ринкового потенціалу будівельних підприємств	17
ЗАПЛАВНА О. Е., ЛАПИНІНА Н. М. Старослов'янські запозичення в сучасній російській мові	20
УСАНОВА В. С., ЯРОШЕВИЧ І. А. Жіночі образи у повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала...»	23
КУПРІЯНОВА К. О., ЯРОШЕВИЧ І. А. Чорнобильські мотиви у збірці Ліни Костенко «Мадонна перехресть»	26
БЄЛИЙ Д. В., НОВИКОВА Ю. М. Філософське осмислення життя у ліричних творах Дмитра Белого	29
КУЗНЕЦОВ М. В., КУЗНЕЦОВ Д. В., ГАПОНОВА Т. М. Говорити правильно	32
КОВТУН Н. В., КУДРЕЙКО І. О. Основні риси східностепових говірок на основі говірки с. Курдюмівка міста Дзержинська Донецької області	35
ЖУКОВ А. Є., КУДРЕЙКО І. О. Лексико-семантичний аналіз ергонімів м. Макіївки	38
РУСАНОВА А. О., КУДРЕЙКО І. О. Комунікативні функції звертання в оповіданнях Г. Квітки-Основ'яненки «Сердешна Оксана», «Щира любов»	41
ГОЛУБЄВА К. О., ПЕРВЕНКО Г. О., ЧЕРНИШОВА Л. І. Невербальні засоби українського комунікативного етикету	44
ВОЛКОВ О. О., НАЗАР Р. М. Художній розпис як один з російських народних промислів	47
ДМИТРІЄВА Д. В., КОВАЛЬОВА Н. О. Вживання термінології іноземного походження в українському професійному мовленні	50

СОДЕРЖАНИЕ

ЛОЦМАН А. А., МЕЛЬНИЧЕНКО А. А. Эколог – профессия будущего	5
ШОЛУХ Н. В., НАДЬЯРНАЯ А. Е. О проблеме адаптации высших учебных заведений к потребностям молодежи с ограниченными физическими возможностями	8
ПРОКОПЕНКО А. В., ЖЕРЕБЬЕВ Я. И. Пути реформирования жилищно-коммунального хозяйства Донецкой области	13
МАКУЩЕНКО М. П. Теоретико-методические аспекты функционирования механизма регулирования развития региона на основе рыночного потенциала строительных предприятий	17
ЗАПЛАВНАЯ А. Э., ЛАПЫНИНА Н. Н. Старославянские заимствования в современном русском языке	20
УСАНОВА В. С., ЯРОШЕВИЧ И. А. Женские образы в повести Ольги Кобылянской «В воскресенье рано зелье копала...»	23
КУПРИЯНОВА К. А., ЯРОШЕВИЧ И. А. Чернобыльские мотивы в сборнике Лины Костенко «Мадонна перепахуля»	26
БЕЛЫЙ Д. В., НОВИКОВА Ю. Н. Философское осмысление жизни в лирических произведениях Дмитрия Белого	29
КУЗНЕЦОВ Н. В., КУЗНЕЦОВ Д. В., ГАПОНОВА Т. Н. Говорить правильно	32
КОВТУН Н. В., КУДРЕЙКО И. А. Основные черты восточноукраинских говоров на основе говора посёлка Курдюмовка города Дзержинска Донецкой области	35
ЖУКОВ А. Е., КУДРЕЙКО И. А. Лексико-семантический анализ эргонимов г. Макеевки	38
РУСАНОВА А. А., КУДРЕЙКО И. А. Коммуникативная функция обращения в рассказах Г. Квитки-Основьяненко «Сердешна Оксана», «Щира любов»	41
ГОЛУБЕВА Е. А., ПЕРВЕНКО Г. А., ЧЕРНЫШОВА Л. И. Невербальные средства украинского коммуникативного этикета	44
ВОЛКОВ А. О., НАЗАР Р. Н. Художественная роспись как один из русских народных промыслов	47
ДМИТРИЕВА Д. В., КОВАЛЕВА Н. А. Употребление терминологии иноязычного происхождения в украинском профессиональном языке	50

CONTENTS

LOTSMAN ANNA, MELNICHENKO ALINA. Ecologist is the profession of future	5
SHOLUKH NICKOLAY, NAD'IARNA ALINA. About a problem of adaptation of higher educational institutions to the needs of young people with the limited physical possibilities	8
PROKOPENKO ANASTASIA, ZHEREBYOV YAROSLAV. Ways of housing and utility services reforming of Donetsk region	13
MAKUSHCHENKO MARHARYTA. Theoretical-and-economic aspects of the region development mechanism regulation based on the construction company potential	17
ZAPLAVNAYA ALESYA, LAPYNINA NADEGDA. Old Slavonic adoptions in modern Russian language	20
USANOVA VICTORIA, YAROSHEVICH IRINA. Female imagery in the story of Olga Kobylanskaya «The Sunday morning dug potion...»	23
KUPIYANOVA KRISTINA, YAROSHEVICH IRINA. Chernobyl motives in the collection of poetry of Lina Kostenko «Madonna crossroads»	26
BELYI DMITRIY, NOVYKOVA YULIA. Philosophical understanding of the life in Dmitriy Belyi's lyrics	29
KYZNECHOV NIKITA, KYZNECHOV DANIL, GAPONOVA TATYANA. Talking is correct	32
KOVTUN NINA, KUDREIKO IRINA. Some basic common features of eastern steppe sub dialects based on the sub dialect of the village of Kurdyumovka, Dzerzhinsk, Donetsk region	35
ZHUKOV ANATOLIY, KUDREIKO IRINA. Lexical-semantic analysis of ergonyms of Makeyevka	38
RUSANOVA ALINA, KUDREIKO IRINA. Communicational addressing modes in the stories of H. Kvitka-Osnovyanenko «Unfortunat Oksana» and «Sincere love»	41
GOLYBEVA EKATERINA, PERVENKO HALINA, CHERNYSHOVA LARISA. Unverbal facilities of Ukrainian communicative etiquette	44
VOLKOV ALEXANDER, NAZAR ROMAN. Art painting as one of the Russian folk art	47
DMITRIEVA DARYA, KOVALEVA NATALYA. The use of the terminology of foreign origin in the Ukrainian professional language	50